

הלכות מועדים
יום הכיפורים
חמשת העינויים

I

א. משנה יומא ח:א

יום הכפורים אסור באכילה ובשתיה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה.
והמלך והכלה ירחצו את פניהם.
והחיה תנעול את הסנדל, דברי רבי אליעזר.
וחכמים אוסרין.

רמב"ם פירוש המשניות שם

לא נתפרש בתורה איסור דברים אלו ביום צום כפור, אלא נאמר בו לשון ענוי חמש פעמים, אמר שבת שבתון וכו'. ואמר שבת שבתון וכו', ובעשור וכו', ואך בעשור וכו', והיתה זאת לכם וכו', ובא בקבלה שזה לאסור חמשה דברים מהנאות הגופות והם ההזנה והרחיצה במים והסיכה בשמן ונעילת הסנדל והתשמיש, ונאמר בכל אחת מאלו לשון ענוי בכתובים אלא שהם רמזים ואסמכתות, ועיקר אסורם קבלה, וכל אלו העושה אחת מהן חייב מכת מרדות, וזהו ענין אמרו אסור חוץ מן ההזנה כלומר האכילה והשתיה הוא שיש בהן חיוב כרת אם אכל כשעור שנזכר ואם אכל פחות הרי זה אסור וחייב מכת מרדות. אמר ה' בעובר על הענוי והאבדתי את הנפש ההיא, ובא בקבלה דבר שהנפש תלויה בו זו אכילה ושתיה. ורצוי שהמלך יראה יפה אמר מלך ביפיו תחזינה עיניך, וכן הכלה כדי שלא תתגנה על בעלה, ולפיכך התרנו להם לרחוץ פניהם. וכותבת הגסה, תמרה גדולה, אמרו כותבת הגסה שאמרו חסירה מכביצה. ופירוש גרעניתה, "נוייתהא". ומלוא לגמיו, הוא שישתה שעור שאם יחזירנו לצד אחד בפיו יבלוט אותו הצד וייראה. וממה שאתה צריך לזכור תמיד שכל השעורין כולן בכל תורתנו הלכה למשה מסיני. ואין הלכה כר' אליעזר.

ב. רמב"ם כותרת להל' שביתת העשור

הלכות שביתת עשור. יש בכללן ארבע מצות, שתי מצות עשה, ושתי מצות לא תעשה.
זהו הוא פרטן:

- (א) לשבות בו ממלאכה.
  - (ב) שלא לעשות בו מלאכה.
  - (ג) להתענות בו.
  - (ד) שלא לאכול ולשתות בו.
- וביאור כל המצות האלו בפרקים אלו.

ג. רמב"ם הל' שביתת השעור א:א,ב,ד,ה

א - מצות עשה לשבות ממלאכה בעשור לחדש השביעי שנאמר ויקרא ט"ז, ויקרא כ"ג+ שבת שבתון הוא לכם, וכל העושה בו מלאכה ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר +במדבר כ"ט+ ובעשור וגו' כל מלאכה לא תעשו, ומה הוא חייב על עשיית מלאכה ביום זה, אם עשה ברצונו בזדון חייב כרת, ואם עשה בשגגה חייב קרבן חטאת קבועה.

ב - כל מלאכה שחייבין על זדונה בשבת סקילה חייבין על זדונה בעשור כרת, וכל שחייבין עליו קרבן חטאת בשבת חייבין עליו קרבן חטאת ביום הכפורים, וכל דבר שאסור לעשותו בשבת אע"פ שאינו מלאכה אסור לעשותו ביום הכפורים, ואם עשה מכין אותו מכת מרדות כדרך שמכין אותו על השבת, וכל שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו ביום הכפורים, וכל שאסור לאמרו או לעשותו לכתחלה בשבת כך אסור ביום הכפורים, כללו של דבר אין בין שבת ליום הכפורים בענינים אלו אלא שזדון מלאכה בשבת בסקילה וביום הכפורים בכרת.

ד - מצות עשה אחרת יש ביום הכפורים והיא לשבות בו מאכילה ושתיה שנאמר ויקרא ט"ז+ תענו את

נפשותיכם, מפי השמועה למדו ענוי שהוא לנפש זה הצום, וכל הצם בו קיים מצות עשה, וכל האוכל ושותה בו ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר +ויקרא כ"ג+ כי כל הנפש אשר לא תענה בעצם היום הזה ונכרתה, מאחר שענש הכתוב כרת למי שלא נתענה למדנו שמזוהרין אנו בו על אכילה ושתייה, וכל האוכל או השותה בו בשוגג חייב קרבן חטאת קבועה.

ה - וכן למדנו מפי השמועה שאסור לרחוץ בו או לטוֹך או לנעול את הסנדל או לבעול, * ומצוה לשבות מכל אלו כדרך ששבות מאכילה ושתייה ב שנאמר שבת שבתון שבת לענין אכילה ושבתון לענינים אלו, ואין חייבין כרת או קרבן אלא על אכילה ושתייה בלבד, אבל אם רחץ או סך או נעל או בעל מכין אותו מכת מרדות.

ד. ספר החינוך מצווה שי"ג

מצות תענית ביום עשירי בתשרי

לצום ביום העשירי בתשרי, והוא הנקרא יום הכיפורים, שנאמר [ויקרא כ"ג, כ"ז] בעשור לחדש וגו' ועניתם את נפשותיכם, ובא הפירוש בספרא, עינוי שהוא איבוד נפש. ואי זהו, זה אכילה ושתייה, וכמו כן פירשוהו זכרונם לברכה בגמרא [יומא ע"ד ע"ב]. ועוד באה הקבלה עליו שהוא אסור ברחיצה ובסיכה, בנעילת הסנדל ובתשמיש המטה. ולשון ספרא, מנין שיום הכיפורים אסור ברחיצה ובסיכה [ובנעילת הסנדל] ובתשמיש המטה, תלמוד לומר [שם, שם ל"ב] שבת שבתון, כלומר כי כפל השביתה יורה על שביתה מהעסקים אלה ושביתה ממזון הגוף.

משרשי המצוה, שהיה מחסדי השם על כל בריותיו לקבוע להם יום אחד בשנה לכפר על החטאים עם התשובה, וכמו שכתבתי בארוכה בסדר אחרי מות מצות עשה א', ולכן נצטוינו להתענות בו, לפי שהמאכל והמשתה ויתר הנאות חוש המישוש יעוררו החומר להמשך אחר התאוה והחטא, ויבטלו צורת הנפש החכמה מחפש אחר האמת שהוא עבודת האל ומוסרו הטוב והמתוק לכל בני הדעת. ואין ראוי לעבד ביום בואו לדין לפני אדוניו לבוא בנפש חשוכה ומעורבת מתוך המאכל והמשתה, במחשבות החומר אשר היא בתוכו, שאין דינין את האדם אלא לפי מעשיו שבאותה שעה, על כן טוב לו להגביר נפשו החכמה ולהכניע החומר לפניו באותו היום הנכבד, למען תהיה ראויה ונכונה לקבל כפרתה, ולא ימנעה מסך התאוות.

מדיני המצוה, מה שאמרו זכרונם לברכה [שם פ' ע"א] ששיעור האכילה ביום הכיפורים לחייב עליה דאורייתא מאוכלין הראויין, היא ככותבת הגסה. והטעם שנשתנה שיעור האכילה ביום הכיפורים משיעור שאר אכילת איסורין שבתורה שהן בכזית, מפני שהתורה אסרה האכילה באותו היום בלשון עינוי, ולא נאמר עליה לא תאכלו, כמו בשאר איסורין, ופירשו חכמים שקיבלו הדברים מאשר קדמו להם שאכילה נקראת בכזית, אבל עינוי הוא באדם כל זמן שלא אכל עד ככותבת, שאין דעת בן אדם מתישב בפחות. ושיעור כותבת הוא יותר מגרוגרת ופחות מכביצה, ופחות משני זיתים גם כן, ששני זיתים הן כביצה. כלל הענין כבר דקדק מי שהוא בקי ושקל בפלס, שאין במשקל י"ב ארגינץ ועוד שיעור ככותבת, ודינו כחצי שיעור.

וכן מה שאמרו ששיעור השתיה היא מלוא לוגמיו של אדם שהוא כביצה, שכבר שיערו כי ביצה מחזיק מלוא לוגמיו של אדם, ובפחות מכאן אין בו איסור כרת אלא דינו כחצי שיעור. ולפיכך מי שהוא חולה אע"פ שאין בו סכנה גמורה, אם יהיה חלוש הרבה ראוי להאכילו ולהשקותו מעט מעט כשיעור שאמרנו, ונותנין ריוח בין אכילה ושתייה של פעם אחת לפעם אחרת כדי שיעור אכילת פרס, שהן שלש ביצים כדעת רוב המפרשים, כדי שלא יצטרפו האכילות ותהיה נחשבת כאכילה אחת ושיעור אחד. אבל בין האכילה והשתיה אין צריך להפסיק, שאין מצטרפין אכילה ושתייה לענין זה. ושיעור שבין שתיה לשתיה, כדי שתיית רביעית. ומותר לשקול ולשער דברים אלה ביום הכיפורים לעת הצורך, מוטב נחוש ונרחיק שלא לאכול שיעור ולא נחוש לאיסור המשקל שהוא מדרבנן.

וכן מענין המצוה מה שאמרו זכרונם לברכה [שם ע"ז ע"ב] כי אלו העינויין שהן דרבנן, כגון רחיצה וסיכה, לא גזרו בהן רק שלא לעשותן שלא לצורך, אבל כל שעושה אותן לצורך לא גזרו, כגון מי שיש לו חטטין בראשו שסך כדרו ואינו חושש. ואפילו לנטורי פירי אמרו זכרונם לברכה [שם] שמותר לעבור במים עד הצואר, וכל שכן לדבר מצוה, בין בהליכה בין בחזרה.

ובענין הסנדל פירשו לנו מוריניו ישמרם אל שסנדל הוא בכל מקום של עור, וזהו שאסור ביום הכיפורים, אבל לא של מין אחר. וכללא דמילתא לפי קצת הפירושים דכל שהוא ראוי לענין חליצה כלומר שהוא של עור, הוא אסור ביום הכיפורים ומותר לצאת בו בשבת ברשות הרבים, וכל שאינו ראוי לחליצה, כגון של שעם וגמי והוצי וכלי ושאר מיני עשבים מותרים ביום הכיפורים, ובלבד שלא יצא בהם למקום שאינו מעורב, דמשאוי חשבין להו. ומן המפרשים רבים ונכבדים מתירין לצאת בכלן ברשות הרבים.

ודין חולה שיש בו סכנה, שמאכילין אותו על פי רופא בקי, או על פי עצמו ואפילו רופא אומר אינו צריך. ודין עובר שהריחה, ודין מי שאחזו בולמוס. ודין קטנים בין תינוק בין תינוקת מאי זה זמן מענין אותן כל היום

מדרבנן, וכן מאיזה זמן מחנכין אותן לשעות. וכללא דמילתא לפי קצת מן המפרשים, דשתי שנים קודם גדלות בבריא משלימין מדרבנן, ושתי שנים קודם לכך מחנכין אותם לשעות. ויש שפירשו שנה אחת קודם גדלות משלימין מדרבנן בין תינוק בין תינוקת. ויש שפירשו שאין משלימין מדרבנן רק בתינוקת לבד, שנה אחת קודם גדלות, אבל תינוק אינו משלים כלל מדרבנן. וגדלות הוא בתינוק י"ג שנה ויום אחד, ובתינוקת י"ב שנה ויום אחד. והמלך והכלה ברחיצה ביום זה, מה דינן.

ועוד אזכיר לך כאן מה שאמרנו זכרונם לברכה גם כן בענין תענית תשעה באב הידוע שהוא מדרבנן, ואע"פ שרחוקים מאד שני הימים אלה בטעמן ובכל ענינם, לפי ששם תענית כוללם נדבר בו מעט. ואודיעך שהחמירו בו חכמים בכל עניינו כמו ביום הכיפורים, להפסיק מבעוד יום, וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה. ועוברות ומניקות שמתענות בו כשאר העם, מה שאין עושין כן בכל שאר תעניות, חוץ משלש תעניות אמצעיות של עצירת מטר, כמו שנזכר במסכת תענית בסוף פרק ראשון [י"ד ע"א] דאסיק רב אשי התם, נקוט מציעתא בידך. ויתר פרטי מצוה זו, מבוארים במסכת יומא. ונוהגת בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות. ועובר על זה ואכל ביום הכיפורים כשיעור ככותבת ביטל עשה, ועבר על לאו שיש בו כרת, שנאמר [שם, שם כ"ט] כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה. אכל או שתה כשיעור זה בשגגה, חייב קרבן חטאת קבועה.

מנחת חינוך סעי"ק א

מצות תענית ביום עשירי בתשרי

לצום וכו' ועוד באה הקבלה וכו' כי כפל השביתה יורה וכו'.

כן הוא גם כן צ"מ פ"א משביתת עשור ה' ה' דילפינן משבתון, ע"ש שהתחיל, וכן למדנו מפי השמועה שאסור לרחוץ וכו' דכתיב שבתון, ועיין במגיד משנה דדעתו דדעת הר"מ שכתב וכן למדנו מפי השמועה וכו', דחמשה עיניייהו הם מן התורה רק דאינו נמנה למנוה מיוחדת, וכן דעת הר"ן [ריש יומא] דדעת הר"מ^א. וכן נראה דעת הרב המחבר שכתב ועוד צאה עליו הקבלה וכו', נראה דקוצר ג"כ דהס מן התורה. אבל דעת התוס' שם ע"ז ע"א ד"ה דתנן והרא"ש [שם פ"ח סי' א'] והרצה ראשונים דחמשה עיניייהו חוץ מאכילה ושתייה הם רק דרבנן, ואע"ג דבגמרא שם ע"ז ע"א מפיק להו מקראי הם אסמכתא בעלמא, עיין בראשונים שהאריכו בזה בתוס' ורא"ש ור"ן [הנ"ל] ובר"מ כאן^ב. ולכאנתי עלמא אף להסוברים דהס מן התורה, מ"מ אין צהו עונש ולא אזהרה, כמבואר בש"ס שם ע"ד ע"ז ובר"מ כאן דדוקא גבי אכילה ושתייה דהוא אצידת הנפש, ע"ש. ועיין רש"י שם ע"ד ע"א ד"ה שבתון, פירש וגבי עיניו כתיב, וכי היכי דשבתון האמור בשבת אסמכו ביה רבנן שאר מלאכות שלא היו במשכן ואינה מלאכה גמורה, הכי נמי שבתון דגבי עיניו וכו' להוסיף על אכילה ושתייה קאחי, נראה לכאורה מרש"י דהוא דרבנן דכתב דאסמכו ביה רבנן וכו'. ומ"מ אפשר לומר דהוא מן התורה רק דמסרו הכתוב לחכמים כמבואר בר"מ פכ"א משבת ה"א נאמר בתורה משבת וכו', ע"ש בהרב המגיד דהשבותין הם מן התורה אך נמסר לחכמים^ג. ועיין ברמב"ן על התורה פרשת אמור [ויקרא כ"ג, כ"ד]^ד.

[ה'שער המלך שם ה"ג ד"ה ודע דמסוגיא] הקשה לשיטת הר"מ ודעימיה דכל העיניים אסורים מן התורה באיסור עשה בלא עונש אזהרה, מהא דמצואר בסוכה כ"ח ע"א האזרח לרבות הנשים שחייבות בעינוי, למה לי קרא הא מדרב יהודה אמר רב נפקא איש ואשה וגו' [במדבר ה', ו'] הוקש אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, וחירץ לא נזרכה אלא לתוספת עינוי סלקא דעתך אמינא הואיל ומיעט הכתוב לתוספת עינוי מעונש ומאזהרה לא נתחייבו נשים כלל, קמשמע לן מהאזרח, ע"ש. והקשה אמאי לא קאמר הש"ס דהריבוי הוא להארבעה עיניים דג"כ ליכא בהו עונש ואזהרה הוה אמינא דנשים לא ליחייבו, על כן ריבתה התורה האזרח, ע"ש. ואפשר לדחות קושייתו דלמאן דאמר ציומא שם דילפינן עיניים אחרים משבתון, דהיינו דהכתוב

הוסיף עוד עיניים אחרים וחכמים למדו מקראי דאלו הדברים נקראים עינוי על כן אסורים דברים אלו, אבל העיניים המצוארים בתורה הם דוקא אכילה ושחיה לדעת זו דליף משבתון ולא מחמשה עיניים דכתיב בקרא, כי העיניים דקרא הוא כפל הניווי פעמים רבות כמצואר הרבה פעמים בתורה, וקרא זה דהאזרח הוא צפרשת אחרי צפסוק והיתה לכם וגו' תענו את נפשותיכם וגו' האזרח וגו' [שם ט"ז, כ"ט] ולא נזכר בקרא זה מלת שבתון, ואחר זה צפסוק השלישי כתיב שבת שבתון, א"כ צפסוק דהאזרח מיירי מעינוי אכילה ושחיה והיאך יכתוב הפסוק שם ריבוי על השאר עיניים דנשים חייבות, כיון דכתיב תענו וגו' כל האזרח ועינוי היינו אכילה ושחיה, על כן קאמר הש"ס סוכה שם דמרבה אכילה ושחיה בתוספת אע"פ דתוספת יליף מקרא אחר [עיין יומא פ"א ע"ב], מ"מ עכ"פ הוא בכלל עינוי דקרא, אבל הארבעה עיניים למאן דליף משבתון אינס בכלל עינוי דקרא והיאך שיך לומר דמרבינן נשים על השאר עיניים, דתיבת האזרח קאי על תענו והיינו אכילה ושחיה. אך

למאן דיליף [שם ע"ו ע"א] השאר עינויים מחמשה עינויים דכתיב צחורה, אס כן עינו דקרא שאר עינויים גם כן בכלל, שייך שפיר לרבות נשים על שאר עינויים והש"ס רוצה ליישב לכולי עלמא אפילו לרבה ורב יוסף דיליף משבתון שם ע"ד ע"א.¹ אך עכ"פ להשיטות דסוברים דכל העינויים דאורייתא, ואין בהם עונש ואזהרה ולא מזינו ריבוי בקרא דנשים יהיו בשאר העינויים, כי עכ"פ צריך ריבוי כמו תוספת יום הכיפורים, כיון דליכא עונש ואזהרה רק עשה הוא ליה מלות עשה שהזמן גרמא והיה ראוי להיות שנשים פטורות צריך ריבוי דהאזרת, א"כ הארבעה עינויים דגם כן הוא ליה מלות עשה שהזמן גרמא ואין לנו ריבוי א"כ מנלן דנשים חייבות בהארבעה עינויים, בשלמא אי אמרינן דמדרבנן הוא א"כ כיון דאסמכוהו רבנן למלות עינוי וכיון דבעיקר עינוי כולם חייבים הכי נמי במלות חכמים, אבל אי אמרינן דהוי דאורייתא א"כ למה יהיו נשים חייבות כיון שאין לנו שום לימוד. ואין לומר דמדרבנן חייבות, אי הכי כל מלות עשה שהזמן גרמא לחייבנהו מדרבנן, כקושית הש"ס בצרכות כ' ע"ב גבי קידוש היום.² ובאמת היא משנה מפורשת צימא ע"ג ע"ב הכלה מותרת צריחת הפנים והחיה תנעול את הסנדל וחכמים אוסרים, אבל בשאר נשים כולי עלמא מודים דחייבות ולא מזינו בשום מקום חילוק בין אנשים לנשים לענין החמשה עינויים. ומוה לכאורה ראה גדולה דארבעה עינויים חוץ מאכילה ושפיה הם רק דרבנן כשיטת התוס' והרא"ש [הנ"ל], דאי הם מדאורייתא היו נשים פטורות.³ ודברי הרב המחבר סותרים קצת, דכאן נראה מדבריו שהם מן התורה ולקמן כתב כי אלו העינויים שהן דרבנן כגון רחינה וסיכה וכו', נראה מדבריו שהם מדרבנן, ויש ליישב, ועיין בראשונים [בתוס' ישנים רפ"ח] שפלפלו בזה.

ה. שו"ע או"ח תרי"א:א

יום הכיפורים לילו כיומו לכל דבר. ומה הם הדברים האסורים בו; מלאכה, אכילה, שתייה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, תשמיש המטה; ואין חיוב כרת אלא על מלאכה ואכילה ושתייה.

משנה ברורה סעי"ק ג

ואין חיוב כרת אלא וכו' - אבל אינך אין בהם אלא איסורא גרידא מ"מ יש אומרים שהוא מן התורה דהא ילפינן להו בש"ס מקראי וי"א שאינן אלא מדרבנן וקראי אסמכתא בעלמא נינהו ונ"מ לענין איזה ספק ולמעשה ראוי להחמיר.

שער הציון א,ב

(א) שאלתות פְּרֻשֶׁת בְּרַכָּה סִימָן קסז ומשמעות בצל הלכות גדולות שלחיה הלכות יום-הכיפורים והרמב"ם והעטור ורבנו אליעזר מפיץ בְּסֵפֶר יְרָאִים [אלא דלדעתו לא אסור מדאורייתא אלא רחיצת כל גופו או על-פל-פנים רבו, מה שאין בן מעוטא אינו אלא מדרבנן, ומשום ז'ה תקלו בזה גבי פלה ומלך וכי האי גונא. אכן לפי סברת הר"ן, לשיטה זו דטעם ההתר הוא משום דמטר הכתיב לתקמים להתיר לפי ראות עיניהם, אס-בן אפשר דבשאר מקומות אפלו במעוטא אסור מן התורה, וצריך עיון]:

(ב) רבנו תם ור"י וריב"א ורא"ש וריטב"א

ימאירי, וכן דעת רש"י בך עד בדבור המתחיל 'שבתון', אכן מלשון רש"י בפרק הערל דף עד מוכח דסבירא לה דסיכה בשתייה הוא מדאורייתא, ואס-בן הוא הדין לאידך, ועוד יותר משמע בן מדבריו בשבת דף קיד בדבור המתחיל 'אלא לאו לקניבת נרק', דשאר עינויים הם מן התורה. ועיין ב"ח ופרי חדש ו'העמק שאלה' בשאלות פרשת ברכה:

ו. שו"ת בנין ציון חלק א, סימן לד
ב"ה אלטאנא, תשרי תרט"ז לפ"ק.

שאלה - חולה שיש בו סכנה שע"פ הרופאים צריך לאכול ולשתות ביוה"כ יותר מכשיעור אם צריך לשער בכל אכילה ושתייה אם יש סכנה כשלא יאכל וישתה או אם נאמר דמצות תענו את נפשותיכם היא למערב עד ערב וכיון דלא יכול לקיים מצו' זו מפני הסכנה שוב אין קפידיא אם יאכל וישתה באותו יום גם בלא סכנה. תשובה - גרסינן בירושלמי (פרק א' דתענית) הובא ברי"ף וברא"ש שם נדר להתענות ושכח ואכל כזית אבד תעניתו רב אמר בשם רבנן דתמן והוא שאמר יום סתם אבל יום זה מתענה ומשלים וכתב הרא"ש משמע ביום סתם הוא דאיבד תעניתו ולפי שיכול להתענות יום אחר תחתיו דלוח ופורע אבל יום זה אינו לוח ופורע לפיכך משלים אעפ"י שאכל כזית וכן פסק בטוש"ע א"ח (סי' תקס"ח) ומשמע מזה דנחשב תענית אפילו אכל דדוקא בנדר סתם כיון דיכול ללוות ופורע צריך להתענות יום אחר אבל ביום זה וכן בתענית צבור צריך להשלים תעניתו והתרומת הדשן (סי' קנ"ו) כתב אמנם בתענית צבור קבוע מגזירת חכמים וחובה להתענות אם שכח ואכל צריך להשלים ע"כ דמי שאכל שום וריחו נודף אינו אוכל עוד שום ויהא ריחו נודף יותר שהרי יום זה אסור באכילה מדרבנן ואין צריך לפרוע אחר תחתיו דדוקא יום זה חובה ולא אחר ואי אפשר לתקן את אשר עוות אם לא שכוונתו להתענות לכפרה על עונתו ושגגתו עכ"ל והנה כל זה שייך במי ששגג ואכל באיסור דזה ודאי מצוה שלא יאכל יותר כמו שכתב הת"ה שלא יאכל שום וריחו נודף אבל במי שהוצרך לאכול מטעם סכנה אם גם הוא מצוה שלא לאכול יותר מהסכנה עדיין צ"ע ולכאורה יש להביא ראי' מדברי רש"י יומא (דף פ' ע"ב) דעל מה דאמרינן שם האוכל אכילה גסה ביוה"כ פטור פירש רש"י כגון שאכל לילי יום הכיפורים על השובע דאל"כ חייב על האכילה שקודם אכילה גסה ע"ש ולמה הוצרך לכך הרי יש נפקותא בהודע לו בנתיים כגון שאכל בשוגג והודע לו ושוב אכל שנית אכילה גסה שפטור על אכילה שנייה אלא ע"כ משמע דס"ל דבכה"ג אפילו לא היתה אכילה שנייה אכילה גסה מ"מ לא חייב עלי' עוד כיון דמשום יוה"כ אינו מעונה אכן יש לדחות זה ויש לומר דפשוט יותר לומר בכה"ג כפירוש רש"י שמיד אכילה הראשונה היתה אכילה גסה. וגם אין להביא ראי' ממה דתנן ביומא (שם פ' /:) אכל ושתה בהעלם אחת אינו חייב אלא אחת משמע הא בשתי העלמות חייב שתיים ואמאי הרי אינו מעונה בשתייה אחר שכבר השיב דעתו בשכבר אבל די"ל דאכילה ושתייה שאני דאף דשתייה בכלל אכילה וגם בחמשה ענויים לא נחשב אכילה ושתייה רק לחד עינוי מ"מ כל אחד הוי עינוי לחוד שהרי אכילה ושתייה אינן מצטרפין ולכן אף שאכל י"ל דהוא מעונה עדיין לענין שתייה אבל מי שאכל והשיב דעתו באכילה פעם אחת י"ל דלא שייך אצלו עוד תענו את נפשותיכם באכילה באותו היום. אכן יש להביא ראי' לכאורה דשייך איסור כרת גם כשאכל כבר ממה דאמרינן ברה"ה (דף כ"א ע"א) לוי איקלע לבבל בחדסר בתשרי אמר בסים תבשילא דבבלאי ביומא רבא דמערבא אמרי לי' אסהיד אמר להו לא שמעתי מפי ב"ד מקודש וכתבו התוספ' וא"ת והאיך יניחם לאכול ויש כאן ודאי איסור כרת דאורייתא וי"ל התנן לקמן בפרק שני אשר תקראו אותם מקראי קודש בין בזמן בין שלא בזמן ואמרינן בגמרא אתם אפילו שוגגים אתם אפילו מזידיים ואפילו מוטעים עכ"ל ומדכתבו התוספ' ויש כאן ודאי איסור כרת אף שכבר אכלו משמע שבכל אכילה ואכילה יש איסור כרת אכן יש לדחות זה דהתוספ' שם הביאו שני פירושים לפירוש הראשון בא לוי לבבל באחד עשר לבני בבל ועשירי לבני א"י ולפירוש השני בא לבבל ביוה"כ של בני בבל סמוך לחשיכה והוא הי' ערב ביוה"כ לבני א"י ואמרו לו אסהיד לן ונאסור לאכול גם עתה דיוה"כ הוא ועל זה אמר להם לא שמעתי מפי ב"ד מקודש וא"כ י"ל דלפירוש הראשון שכבר אכלו באחד עשר שלהם באמת לא קשה איך יניחם לאכול באיסור כרת אבל קושייתם היא לפירוש השני שבא ביוה"כ סמוך לחשיכה ורצו להתענות עוד יותר מעתה עד למחר בערב ובזה הקשו התוספ' האיך יניחם לאכול ויש כאן ודאי איסור כרת שהרי אז לא אכלו עדיין וכן משמע קצת מהמשך דברי התוספ' שם.

אמנם לכאורה יש להביא ראי' שמי שאכל ביוה"כ שוב ליכא באכילה שנייה איסור כרת ממה דאמרינן כריתות (דף י"ח) דעל מה דסבירא לי' רבי זירא שם ידיעות ספק מחלקות לחטאת אמר לי' רבא בר חנא לאביי מה אילו אכל חלב כזית שחרית ביוה"כ וכזית חלב במנחה ביוה"כ ה"נ דמחייב שתי חטאות (פירוש דיוה"כ במקום אשם תלוי קאי) אמר לי' אביי ומאן לימא לן דיוה"כ כל שעתא מכפר דילמא כולה יומא מאורתא ע"ש והלא יפלא וכי למשכח חיוב שתי חטאות באכילת יוה"כ צריך למינקט חלב הלא גם באכילת היתר יש חיוב ביוה"כ אלא ע"כ מוכח דכיון שכבר אכל שחרית ביוה"כ ליכא עוד חטאת באכילה במנחה, אבל מה אעשה שהתוספ' לא סבירא להו כן שדחקו לתרץ דלכך נקט חלב ולא היתר דא"כ הוי צריך למינקט ככותבת שהוא שיעור אכילת יוה"כ לכך נקט כזית חלב שהוא פחות הרי שפשיטא להו להתוספ' דאע"פ שאכל שחרית מ"מ יש חיוב כרת וחטאת למי שאכל שנית ביוה"כ ובאשר לא מצאתי חולק על זה צריך לחוש לדבריהם ולכן צריך לשער באכילת חולה ביוה"כ שלא להאכילו בין כשיעור שיש בו איסור כרת ובין פחות מכשיעור שעכ"פ אסור מן התורה רק מה שמספיק להוציאו מספק סכנת נפשות וקשה מאד לשער כן בכל אכילה ושתייה שיותן לחולה ותמהתי שלא ראיתי לאחד מהפוסקים ראשונים ואחרונים שהעיר על זה במה שנוגע לאיסור חמור דכרת וצריך זהירות ובקיאיות יותר מעיקר היתר אכילה שלזה יספיקו דברי הרופא שצריך להאכילו דרך כלל אבל בענין זה צריך לשער דרך פרט בכל אכילה ואכילה. כנלענ"ד הקטן יעקב.

בענין עינויים דיוה"כ

ועיין ברמב"ם ריש הלכות שביעת עשור פ"א ה"ה, וכן למדנו מפי השמועה שאסור לרחוק בו או לטוך בו וכו', ומלוא לשבות מכל אלו כדרך ששבות מאכילה ושתייה, שנאמר שבת שבתון, שבת לענין אכילה (וכ"א - מלאכה) ושבתון לענייני אלו. ודברי הרמב"ם ז"ע, דלשון שביעה בכל מקום משמעה מניעה ממלאכה, ומה שיך לומר שביעה מחמש עינויים. אך לפי מש"נ ניחא, דיל דענין מלות שבתון היינו - להיזהר בקדושת היום, ואותה קדוה"י האוסרת במלאכה, היא היא המחייבת בחמש העינויים.

ועיין בתשו' בית הלוי (ח"א סי' י"ח) שהוכיח מדברי הרמב"ם בפ"ג מהל' גירושין הל' י"ט שהכתוב גט בזדון בשבת ויום הכיפורים הגט בטל, וכפי' הכ"מ שם והרמ"א באה"ע (קכג, ה) דדינו כעכו"ם שאינו כשר לכתוב גט, דלא רק מומר לחלל שבת בפרהסיא דינו כעכו"ם, אלא אף מומר לחלל יוה"כ ג"כ דינו כעכו"ם, והטעם כי יוה"כ פ' איקרי שבת ודומה לשבת בכל דבריו.

וע"פ הדברים שהקדמנו הוסיף עוד הגר"מ ז"ל ואמר דלא רק בעושה מלאכה ביוה"כ יהיה דינו כמומר, אלא אף באוכל ושתייה י"ל שיהיה נמי דינו כן, מאחר שכל האיסורים האלו כולם נובעים מאותה קדוה"י.

ובהך ענינה יש להוסיף מה שנסתפק מרן הגר"ח ז"ל לפי דעת ר"א, שאף מכשירי מילה דוחים את השבת, וכן הוא הדין נמי שדוחים יו"ט ויוה"כ, מה יהיה הדין במוהל חלש שמרגיש בעלמו שלא יוכל למוול ביוה"כ, אלא"כ יאכל תחילה בכדי לחזק את עלמו, האם נימא שכמו שמכשירי מילה דוחים לאיסורי מלאכה, הוה"נ שדוחים לאיסורי אכילה ושתייה דיוה"כ, או דלמא לא. [ולפי היסוד הכ"ל, שחדא קדוה"י היא האוסרת במלאכה ובעינוי, שפיר יש להבין אותו הלד שבספקו דהגר"ח לומר שכמו שדוחים לאיסורי מלאכה, דהוא הדין נמי שידחו לאיסורי אכילה.]

ביומא (סז, א) איתא, לגבי האיש עתי המוליך את השעיר למקום שילוחו במדבר, שעל כל סוכה וסוכה אומרים לו הרי מזון והרי מים. ובגמ' שם תנא, מעולם לא הולך אדם לכך. ומשמע דאם באמת הולך לכך הי' אוכל ביום התענית, וכן כתב הרמב"ם להדיא בפ"ג מעבודת יוה"כ ה"ז, דאם כשל כוחו וזריך לאכול אוכל, ובפשוטו משמע דאם זריך וכשל כוחו, ר"ל שאם לא יאכל לא יהיה חזק דיו לגמור את מלות שילוח השעיר, ולא מיירי דוקא כשמרגיש בעלמו חולי רעבון מחמת האוס וחיינו בסכנה של פיקו"כ, וכ"מ בתו"י שם (מודפס בגמ' סח א - ד"ה לא נלך אדם לכך).

ומתבאר מזה, דעבודת יוה"כ דוחה לא רק לאיסורי מלאכה דיוה"כ, אלא אף לאיסורי אכילה. וזה ז"ע מנ"ל לגמ' דין זה, דמהפסוקים שדרשו במס' פסחים (סו, א) לא למדנו אלא שעבודה דוחה לאיסורי מלאכה, אבל עדיין לא למדנו שהיא דוחה לאיסורי אכילה. [ועיין במים חיים להפ"ח במש"כ בזה ובאו"ש כאן].

ואמר בזה מרן הגר"ח (או הגר"מ) ז"ל, דהמבואר בזה הוא שאיסורי אכילה ושתייה דיוה"כ נובעים הם מאותה קדושת היום האוסרת במלאכה, דדין קדושת היום האוסר במלאכה הוא עלמו אוסר באכילה ושתייה, ואשר ממילא הכל נלמד מחדא ילפותא, וכמו שהעבודה דוחה לקדוה"י דמלאכה, ה"ה היא דוחה לאותה קדוה"י האוסרת באכילה ושתייה, דשתייהם קדושה אחת הן.

[אולם ז"ע בעיקר דברי הבית הלוי מדברי הרמב"ם בפ"ל מהל' שבת הל' טו' "השבת ועבודת כוכבים ומזלות כל אחת משתייהן שקולה כנגד שאר כל מלות התורה, והשבת היא האות שבין הקב"ה ובינינו לעולם, לפיכך כל העובר על שאר מלות הרי הוא בכלל רשעי ישראל, אבל המחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד עכו"ם", ולכאורה קברא זו לא שייכא ביוה"כ אפילו אם הוא חמור בשבת, ול"ע].

בחיוב שביתה ביוה"כ מהנאת סיכה ורחיצה

וסוף לא סכתי, דמפורש דסיכה היא מילתא דתענית, ועוד מצוהר שס דסיכה אקורה ביוה"כ מטעמא דסיכה כשתיה, וכדחן צפ"ט דשבת (פו, א) "מניין לסיכה שהיא כשתיה ביוה"כ אע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר שנא' ותבא כמים בקרבן וכשמן בעלמותיו". והנה בתו' בשבת (סס) כתבו "קשה לרשב"א דאמאי מיייתי האי קרא שאינו אלא זכר בעלמא, הו"ל לאיתויי קרא דלחם חמודות וכו' וסוף לא סכתי דהוי דרשא גמורה, ומיניה נפק"ל בפרק בתרא דיומא דסיכה איקרי עינוי", ובישוב קושית התו' נראה, דאם מלך קרא דדניאל דסוף לא סכתי דאיירי בתענית, ליכא איסורא אלא בסיכה של תענוג, אבל מלך קרא דסיכה כשתיה, אקורה סיכה כשתיה לגמרי בין בשל תענוג ובין בשאינה של תענוג, דהיא חפלא של הפקעה מהענוי דיוה"כ כאכילה ושתיה.

ואשר מעתה נראה דהך קרא דסיכה כשתיה ביוה"כ, אי"ז אלא ביוה"כ דיש בהם חפלא של איסורי אכילה ושתיה, וכמצוהר דחיוב כרת יש על אכילה ושתיה בלבד, ועיין ברמב"ם צפ"א מהל' שציתת עשור דאכילה ושתיה זהו פשטיה דקרא דועניתם את נפשותיכם וכמצוהר בגמ' (עד, ז), ושאר עינויים מפי השמועה, וכיון שיש חלות של איסור אכילה ושתיה ביוה"כ, להכי נובג גם הדין דסיכה כשתיה ביוה"כ, אבל בת"צ איסור אכילה ושתיה הוא חלק מדיני התענית ולו, וככל החמשה עינויים של ת"צ, ואין צו חפלא של איסורי אכילה ושתיה ביוה"כ, וע"כ ל"ש איסור סיכה מהדין דסיכה כשתיה בת"צ, וע"כ באמת בת"צ סיכה שאינה של תענוג מותרת, דלא ילפינן לסיכה בת"צ אלא מקרא דדניאל דסוף לא סכתי דאיירי בתענית, אשר אינו אוסר אלא בסיכה של תענוג, וכמש"כ.

א

בגדר איסור סיכה ביוה"כ להרמב"ם

א. כתב הרמב"ם צפ"ג מהל' שציתת עשור הל"ט, "אסור לסוף מקלח גופו ככל גופו בין סיכה של תענוג בין סיכה שאינה של תענוג". ומצוהר דשיטת הרמב"ם דגם סיכה שאינה של תענוג אקורה ביוה"כ, ולעומת זה בט"ז פסק הרמב"ם צפ"ה מתעניות הלכה י' "ואסור בסיכה של תענוג", ומתבאר דסיכה שאינה של תענוג מותרת בת"צ, ועיי"ש במ"מ ובלח"מ, ול"ז מאי שנא יוהכ"פ מת"צ.

ונראה לומר, דיעוין בסוגית הגמ' ביומא (עו, ז) במקור איסור סיכה ביוה"כ, והמצוהר שס דיש שני טעמים לאיסור סיכה ביוה"כ, חדא מקרא דדברי קבלה דדניאל (י, ג) לחם חמודות לא אכלתי

וביסוד דברים אלו מצוהר בתו' יומא (עו, א) - ד"ה מנין וז"ל, "תימה לי אמאי אינטריך הש"ס למיגמר סיכה מוסוף לא סכתי, הא מהאי קרא נפקא מותבא כמים בקרבן וכו' ומתני' היא בשבת בפרק אמר ר"ע. ונראה לי דאינטריך דאי לא כתיב אלא האי קרא דותבא כמים בקרבן וכו' היינו אוסרין אפילו סיכה שאינה של תענוג כשתיה להכי אייתי מקרא דדניאל דמשמע שלא נמנע אלא מסיכה של תענוג מדכתיב להתענות", ומצוהר בתו' דמלך הדין של סיכה כשתיה גם סיכה שאינה של תענוג בכלל, אלא שהתו' סוברים שקרא דדניאל מגלה שרק סיכה של תענוג אקורה, ואמנם זהו לשיטתם לעיל (סס) דד"ה דתן דרק סיכה של תענוג אקורה ביוה"כ, אולם ברמב"ם הא מצוהר לא כן, וא"כ בדעת הרמב"ם שפיר נוכל לומר דס"ל דהיינו טעמא דאקורה גם סיכה שאינה של תענוג, הוא מטעמא דסיכה כשתיה. [א"ה וכן מצוהר בשעה"מ ברמב"ם כאן].

ב. ונראה עוד לומר בזה, דחלוק יוהכ"פ משאר התעניות בדין האיסור בה' עינויים שלו, דהנה בכל ת"ל האיסור דה' עינויים הוא איסור בעלמא של תענית ליבור, אולם ביוה"כ יסוד האיסור הוא חיוב של שביתה ביוה"כ, ויסוד לזה מבואר ברמב"ם בפ"א מהל' שביתה עשור הל' ד' "מע" אחרת יש ביוה"כ והיא לשבות בו מאכילה ושתייה, ולהלן שם בהל' ה' כתב "שכן למדנו מפי השמועה שאסור לרחוץ בו וכו', ומלוא לשבות בו מכל אלו כדרך ששבות מאכילה ושתייה שנת שבתון, שנת לענין אכילה ושבתון לענינים אלו", ומבואר דאיסורי יוהכ"פ הם בכלל מלות שביתה. ומעשה נראה דהא דיוה"כ אסור גם בסיכה שאינה של תענוג זהו מלד החיוב המיוחד של שביתה ביוה"כ דע"כ כל סיכה אסורה ביוה"כ.

ובתוספת ביאור י"ל, דמלד מלות שביתה דיוה"כ האיסור הוא בעלמא המעשה של סיכה, ועלם הפעולה והמעשה של כל הה' עינויים אסורים ביום הכיפורים מכה מלות שביתה, ואע"פ שאין בהם הנאה ותענוג, ומשא"כ בתעניות ואבילות אין חובת שביתה מגוף המעשה, אלא דין עינוי מההנאה והתענוג, ולהכי רק רחילה וסיכה של תענוג אסורים, ושאינם של תענוג מותרים.

והנה כתב הרמב"ם בפ"ג משביתה עשור הל"ה, "לוקח אדם מטפחת מערב יוה"כ ושורה אותה במים ומנגבה מטע ומניחה תחת הבגדים, ולמחר מעבירה על פניו ואינו חושש אעפ"י שיש בה קור הרבה". והנה בסוגית הגמ' ביומא (עמ, א) מבואר גם דין כלים רטובים לענין ת"צ, אכן הרמב"ם בהל' תענית (פ"ה הל' י') גבי ת"צ לא מייחתי לדין זה, רק כתב בסתמא "ואסור ברחילה וכו' ואסור בסיכה וכו' כיום הכפורים", ודייק מינה הלח"מ שם שדעתו דת"צ שיה ליוה"כ בזה, שהוא מותר בכלים נגובים ואסור בשאינם נגובים, ולכן סמך על מש"כ בהל' יוה"כ, אך עיין בלח"מ (כאן בהל' שביתה עשור) דמקשה דנגמ' ביומא (שם) מבואר דהא דאסור ביוה"כ כלים שאינם נגובים הוא רק משום איסור קחיטה של יוה"כ, אבל מלד האיסור של חמשה ענויים היה מותר להעביר על פניו גם כלים לא נגובים, וא"כ למה אסר הרמב"ם בט"צ להעביר על פניו כלים שאינם נגובים, ול"ע.

וגראדה, דהלא למש"כ האיסור של חמשה עינויים ביוה"כ יסודו הוא מדין שבתה וכמש"כ מל' הרמב"ם, "ומלוא לשבות בכל אלו כדרך ששבות מאכילה ושתייה", וא"כ האיסור דה' עינויים חלות איסורו הוא על המעשה רחילה וסיכה וכו' מדין שבתה, וע"כ במים שבלועים בבגד אי לאו איסור סחיטה היה מותר לנגב ביוה"כ, דהא לא שייך מעשה של רחילה במים הבלועים בבגד, דבבגד אף שבלועים בו מים אין שם של מעשה רחילה, ולהכי רק משום איסור סחיטה לא שרינן אלא בכלים נגזרים, משא"כ בת"כ דהדין ה' עינויים הוא איסור של הנאת רחילה, אסור לנגב בכלים לחים מעיקר הדין.

וביותר נראה, דהא בת"כ נוהג בו גם איסור רחילה מדין אבילות, דכל הנוהג באבל נוהג בת"כ, ושם בודאי אסור הנאת רחילה גם בלי שם של מעשה רחילה וע"כ אף בבגד רטוב אסור.

ובמקור הרמב"ם בסוגית הגמ' ביומא שם ביאר היטב בלח"מ שם, דעיין שם דבתחילה החמירו ביוה"כ טפי מח"כ, אך בקוף השמועה אמרו "אל ר' יעקב לר' ירמיה בר תחליפא איפכא אמרת לן, ואותיבנך סחיטה", ומפרש לה הרמב"ם דבאמת איפכא הוא דיוה"כ קיל מח"כ, דרק בת"כ ריך לעשותו כמין כלים נגזרים מלד דיני התענית והאבילות, וכמש"כ, אלא דמ"מ מסיק "ואותיבנך סחיטה", דהשנו לך שמלד דיני סחיטה שיש ביוה"כ חזר דינו של יוה"כ להיות שזה לת"כ, וזהו שפסק הרמב"ם וכמש"כ.

ב

ברין רחיצה שאינה של תענוג

והנה באיסור רחילה ביוה"כ, לכאורה נראה פשוט דביוה"כ אסורה גם רחילה שאינה של תענוג, ובפרט דהרי שיטת הרמב"ם דכל ה' עינויים מה"ת וכש"כ בהל' ה' "ומלוא לשבות מכל אלו כדרך ששבות מאכילה ושתייה שנאמר וכו' ושבתון לעניינים אלו", וא"כ נראה מסתימת דברי הרמב"ם שהשוה דין סיכה שאינה של תענוג לשל תענוג דתרווייהו אסורים מה"ת, ומשום דכ"ז בכלל האיסור סיכה, ולפ"ז נראה פשוט דהוא הדין רחילה שאינה של תענוג אסורה מה"ת, דמ"ש רחילה מסיכה [אם לא דינמא דסיכה שאינה של תענוג אסורה מטעם סיכה כשתייה וכנ"ל, וטעם זה לא שייך ברחילה, אך למש"כ לעיל (ענף א' אר"ב) דזהו דין של שבתה ולכן אסור גם בשאינו של תענוג אי"כ ה"ה גם ברחילה, ועיין ברבינו מנוח וכמה אחרונים שיטאו לחלק ביניהם, וז"ע].

והנה יל"ע בני שחזירו סך אותו ביוה"כ, אך אינו סך בעלמא אס עובר איסור בזה, ונראה דתלוי במש"כ, דלכאורה זה פשוט דמה שיוס כיפור אסור גם בסיכה שאינה של תענוג, אשר נתבאר בטעמא דמילתא כי עלם המעשה של סיכה אסור ביוה"כ, אי"כ בכה"ג שאינו סך בעלמא ואינו עושה מעשה כלל, לא שייך עוד לאסור בסיכה שאינה של תענוג.

אולם בסיכה של תענוג בזה י"ל דאסור גם ביוה"כ"פ, ומשום דלא גרע יוה"כ"פ משאר תעניות דהנאת סיכה אסורה, והרי בשאר תעניות הלא עלם ההנאה אסורה, וא"כ גם כשקך ע"י אחר הא קמיתבני, וא"כ י"ל דגם ביוה"כ"פ אסור באופן זה בסיכה של תענוג בלבד. [ולכאורה זה תלוי בטעם שת"כ חמיר מיוה"כ לענין כלים לחים, דאם הטעם כי בת"כ עלם ההנאה אסורה, אי"כ מבואר דביוה"כ אין איסור של הנאה כלל, ורק חיוב של שבתה מהמעשה של ההנאה, וממילא באופן שחזירו סך אותו יהיה מותר גם בשל תענוג. אך אם ת"כ חמיר משום אבילות, אי"כ שפיר י"ל דגם ביוה"כ יש איסור על ההנאה כבת"כ, אלא שביוה"כ יש עוד חומר דעלם המעשה אסור ואפילו בדליכא תענוג].

אמנם נראה באמת רחיה ברורה דגם בת"כ אסורה רחילה שאינה של תענוג, מהמבואר ברמב"ם (בפ"ז מהל' תפלה הל' ח') "ביום הכפורים ובתשעה באב שאין שם רחילה אינו מברך נט"י", ומפורש דנט"י אסורה ביוה"כ"פ ות"כ [ודלא כר"ת בתו' בפ"ח דיומא (עז, ב)], והרי בודאי נט"י השיבא כרחילה שאינה של תענוג, ומתבאר דגם זה אסור בין בת"כ ובין ביוה"כ"פ. - ובאמת ז"ע בזה מ"ש רחילה שאינה של תענוג דאסורה בת"כ טפי מסיכה שאינה של תענוג דעכ"פ מותרת בת"כ מיהא, וז"ע.

ולבאורה מתבאר בזה דהנאת סיכה היינו בשל תענוג, אבל סיכה שאינה של תענוג אין בה הנאת סיכה כלל וכמעונה ועומד דמי, אבל ברחילה עלם הרחילה היא תפלא של הנאת רחילה, ואינו מעונה אלא אינו רוחץ כלל.

ולחמבואר קשה מכו יסוד ההיתר ברחיאה
 בחייבי טבילות, וכש"כ הרמב"ם
 בהלכה ז' וכל חייבי טבילות טובלין כדרך בן בת"כ
 בין ביום הכיפורים, דמ"מ לא גריעא מרחיאה שאינה
 של תענוג, שהרי למש"נ איסור סיכה ורחיאה שאינה
 של תענוג ציוהכ"פ הוא מה"ת, ואיך התירו לחייבי
 טבילות איסורי תורה, והתו' דיומא (עז, א - דה'
 דתנן) הוכיחו מזה דאינו אסור אלא מדרבנן, והר"ן
 ברפ"ח דיומא (א, א - ברי"ף) ביאר אפילו שזהו
 מדאורייתא מסרן הכתוב לחכמים והס התירו שאינה
 של תענוג, אך כ"ז ל"ט בדעת הרמב"ם דאיסורו
 מדאורייתא גם ברחיאה שאינה של תענוג, ובשלמא
 צמה שהחולה רוחן כדרכו היינו כמו שצפיקה שרי
 לחולה ולמי שיש לו חטטין בראשו לסוך עלמו, דכ"ז
 משום חולה נגעו בה, אולם בחייבי טבילות, ל"ע.

והנראה, דיסוד ההיתר בחייבי טבילות משום
 דטבילה לאו היינו רחיאה, ועלם חלות
 שם טבילה מפקיע שם רחיאה, ואין זה רחיאה אלא
 טבילה, ועיין כן להמצי"ט בקריית ספר שכתב בהאי
 לישנא "וחייבי טבילות נמי אף ע"ג דטובלים כל
 גופם לאו רחיאה הוי אלא שרייה בעלמא, וכן
 ההולך להקביל פני רבו ולשמור פירותיו לאו רחיאה
 הוי". ומה"ט נראה דשרי לרחוץ מקום המלוכלך
 בצואה או בטיט דרוחן כדרכו ואינו חושש כש"כ
 הרמב"ם בהל"צ שם, משום דרחיאה להעביר הזוהמא
 יש לה שם רחיאה צפ"ע, ואינה בכלל רחיאה סתם
 האסורה ציוהכ"פ.

ומה דנט"י של שחרית שם רחיאה עלה, נראה
 דכיון דלנקיות סגי בכל מידי דמנקי, לכן
 התוספת של נטילה הוי מעשה של רחיאה, עיין בכ"מ
 שם צפ"ז מתפלה שכתב "אבל הכא אפשר להקביל
 פני שכינה בשיקנא ידיו בכל מידי דמנקי", וע"כ
 התוספת של נטילה חשובה כרחיאה, ואף שאין בה
 תענוג אסורה ציוהכ"פ להרמב"ם.

ובזה יבוארו דברי הרמב"ם להלן בהלכה ג', שכתב
 "מי שראה קרי בזה"ז ציוהכ"פ וכו', ואסור
 לו לרחוץ כל גופו או לטבול, שאין הטבור בזה"ז
 טהור מפני טומאת מת", עיי"ש. ובביאור סיוס לשון
 הרמב"ם ביאר מרן הגר"ח ז"ל, דלפי שאינו טהור
 מטומאת המת ע"כ לא נטהר כלל, וגם טומאת קרי
 עדיין עליו, דאין טהרה לחלאין. ואשר מעתה י"ל
 בביאור דברי הרמב"ם ע"פ מש"כ, דכיון שאין טבילה
 זו מטהרת, אין עליה תורת טבילה אלא רחיאה,
 ואסורה ככל רחיאה שאינה של תענוג.

II

א. שו"ע או"ח תרי"ב:א-ג, י

א - האוכל ביום הכיפורים ככותבת הגסה, חייב; והוא פחות מכביצה מעט, ושיעור זה שוה לכל אדם בין לננס
 בין לעוג מלך הבשן.

ב - כל האוכלים מצטרפים לשיעור זה, אפילו מלח שעל הבשר וציר שעל ירק; אבל אכילה ושתייה אין
 מצטרפות.

ג - אכל, וחזר ואכל, אם יש מתחלת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס, מצטרפין; ואם
 לאו, אין מצטרפין.

ד - שיעור אכילת פרס, יש אומרים ד' ביצים; ויש אומרים ג' ביצים (שוחקות) (רשב"א).

ה - הא דבעינן שיעור היינו לחיוב כרת או חטאת, אבל איסורא איכא בכל שהוא.

ו - אכל אוכלים שאינם ראויים לאכילה, או שאכל אכילה גסה כגון מיד על אכילה שאכל ערב יום הכיפורים עד
 שקץ במזונו, פטור.

הגה: ואם אכל מאכלים מבושמים או מתובלים, על אכילתו, חייב, דרווחא לבסומי שכיחא (כל בו). ואסור ביו"כ לטעום דבר להפליט, אפילו עצי בשמים; וע"ל סימן תקס"ז סעיף ג' בהג"ה.

י - שתה מעט וחזר ושתה, אם יש מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה כדי שתיית רביעית, מצטרפין לכשיעור; ואם לאו, אין מצטרפין. ויש אומרים ששיעור צירוף השתיות כדי אכילת פרס, כמו צירוף אכילות. הגה: ו מותר ליגע ב"כ באוכלין ומשקין וליתן לקטנים, ולא חיישינן שיאכל או ישתה אם יגע (תה"ד סימן קמ"ז).

ב. שו"ע או"ח תרי"ז

א - עוברות ומיניקות מתענות ומשלימות ביום הכיפורים.

ב - עוברת שהריחה (ופניה משתנים אע"פ שלא אמרה צריכה אני) (ר"י נכ"ז); לוחשין לה באזנה שיום הכיפורים הוא; אם נתקררה דעתה בזכרון זה, מוטב; ואם לאו, מאכילין אותה עד שתתיישב דעתה.

ג - כל אדם שהריח מאכל ונשתנו פניו, מסוכן הוא אם לא יתנו לו ממנו, ומאכילין אותו ממנו.

ד - יולדת, תוך שלשה ימים לא תתענה כלל; משלשה עד שבעה, אם אמרה: צריכה אני, מאכילין אותה; מכאן ואילך, הרי היא ככל אדם. וימים אלו אין מונין אותם מעת לעת; כגון אם ילדה בשבעה בתשרי בערב, אין מאכילין אותה ביה"כ אם לא אמרה: צריכה אני, אע"פ שלא שלמו לה שלשה ימים עד י"כ בערב, משום דכיון שנכנס יום רביעי ללידתה מקרי לאחר שלשה.

ביאור הלכה ד"ה עוברות

* עֲבֻרוֹת וּמִינִיקוֹת מִתְעַנּוֹת וּמִשְׁלִימוֹת. וְאִם יֵשׁ לְהַמְנִיקָה יָלֵד חוֹלָה וּמִסְכָּן וְאִינוּ רוֹצֵה לִינֵק בִּי אִם מִמֶּנָּה, וְאִם תִּתְעַנֶּה סָבָנָה הוּא לְהַלְדֵי, אִינָה מִתְעַנֶּה אֶפְלוּ בְיוֹם הַכִּפּוּרִים [בה"ט בסימן תריח בשם תשובת דברי שמואל]:

ג. שו"ע או"ח תרט"ו:א

יום הכיפורים אסור בתשמיש המטה, ואסור ליגע באשתו כאלו היא נדה; וכן אסור לישן עם אשתו במטה.

ד. שו"ע או"ח תרי"ח:ז,ח

ז - כשמאכילין את העוברות או את החולה, מאכילין אותם מעט מעט כדי שלא יצטרף לשיעור; הלכך מאכילין אותו כב' שלישי ביצה בינונית, וישהו כדי אכילת ז' ארבעה ביצים; והשתיה, יבדקו בחולה עצמו כמה היא כדי שישלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו.

ח - וישקוהו פחות מאותו שיעור, וישהו בין שתיה לשתיה כדי אכילת ארבעה ביצים, ולפחות ישהו בין שתיה לשתיה כדי שיעור שתיית רביעית; ואם אמדוהו שאין השיעורים הללו מספיקים לו, או שהחולה אומר כן, או שנסתפקו בדבר, מאכילים ומשקים אותו ח' כל צרכו (מיד).

ה. גרי"ז על הרמב"ם הל' שביתת העשור ב:ח "שוב ראיתי . . ."

שוב ראיתי דדין זה מפורש בשו"ע או"ח סי' שכ"ח כ"ה והוא מדברי הרמב"ם להניח שבת דגם לענין הסכנה מהניח דעתו של חולה וגם צמכה שאינה של חלל שאינו עדיין בחזקת חולה שיש בו סכנה ג"כ אם החולה אומר שצריך מפני הסכנה מחללין עליו את השבת, הולס לישנא דהרמב"ם לא משמע הכי, ולי"ע אם הרמב"ם פליג בזה על הרמב"ם או דלאו דוקא נקט חולה שיש בו סכנה, ולי"ע בזה.

והנה האמור"ר הגאון ז"ל הי' מורה וזה בכל חולה שיש בו סכנה כגון מכה של חלל וכדומה שיאכילו אותו ציוה"כ כל לרכו ולא פחות מכשיעור, ואמר הטעם דכיון שהוא כבר חולה שיש בו סכנה הרי יוה"כ נדחה לו לכל המועיל יותר לרפואתו שכלל זה גם חיזוק גופו, וכיון דשיעור שלם יותר טוב להחולה ממילא דגם זה בכלל פקו"י שדוחה יוה"כ, ודברי השו"ע דמאכילין אותו פחות פחות מכשיעור קיימי רק על חולה שעדיין אין בו סכנה רק שהרופא אומר שאם לא יאכילו אותו ציוה"כ יכבד עליו החולי ויסתכן כלשון השו"ע בתחלת הסימן שם, דנמלא דכל הסכנה היא רק מחמת מניעת האכילה בלבד וצ"ח כיון דאפשר למנוע סכנה זו גם ע"י פחות מכשיעור אסור להאכילו שיעור שלם, אבל בחולה שכבר יש בו סכנה כל מה שמועיל יותר להחולה לקירוב רפואתו ולחיזוקו להסיר ולמעט סכנת מחלתו הכל בכלל סכנה ופקו"י שדוחה שבת ויוה"כ, ואין לנו לריבין לדון כלל אם מניעת האכילה תזיקהו ותצילהו לידי יותר סכנה עכ"ד, ונראה שהדברים מפורשים כן בספר החינוך מזה ש"ג שאחר שכתב דין השיעורין לענין חיובא דיוה"כ כתב ז"ל ולפיכך מי שהוא חולה ח"פ שאין בו סכנה גמורה אם יחי' חלוש הרבה ראוי להאכילו ולהשקותו מעט מכשיעור שאמרו עכ"ל, ויעו"ש צמ"ח שכתב ע"ז ז"ל נראה מדברי הרה"מ"ח דיש חילוק בין כשיעור דאין מאכילין אלא במקום סכנה ופחות מכשיעור מאכילין אף במקום שאין סכנה וצ"ח לא ראיתי חילוק זה בשום מקום דודאי אין שום איסור תורה הותר צ"ח סכנה וכו' עכ"ל. חולם נראה פשוט דגם החינוך קמיירי צ"ח שיש סכנה בדבר אם לא יאכל, אלא דבר לומר דאם הוא כבר חולה שיש בו סכנה גמורה צ"ח שניתן יוה"כ לידחות אללו מחמת עלם החולי עלמו ע"ז לא נאמר הדין דמאכילין אותו פחות מכשיעור רק עושין לו כל לרכו כפי שיותר טוב לו, רק אם החולי עלמו אין בו סכנה גמורה אלא שהוא חלוש הרבה שמניעת האכילה תוכל להצילו לידי סכנה אז הוא דמאכילין אותו רק פחות פחות מכשיעור למנוע הסכנה הצ"ח ממניעת האכילה, והן הן דברי אמור"ר.

1. אגרות משה או"ח חלק ג, סימן צא

בדבר חולה שאין בו סכנה אבל עלול ממחלה זו לבא למחלה אחרת שיש בה סכנה אם מותר ליקח הרפואות ביו"כ ג' מרחשון תשכ"ו. מע"כ ידידי אהובי הרה"ג מהר"ר אפרים גרינבלאט שליט"א. ובדבר חולה שעתה אין במחלתו סכנה אבל עלול מזה לבא למחלה אחרת שהיא מסוכנת אם יש להתיר לו לבלוע כדור הנקרא פילן ביוה"כ בלא מים, לע"ד מאחר שמחלה זו שיש לו היא גורמת שיחלה בעוד מחלה מסוכנת יש להחשיב גם מחלה זו למסוכנת, אף שאם נדע שלא יחלה יותר אין במחלה זו סכנה כיון שאם לא יתרפא ממחלה זו אפשר שיסתכן במחלה אחרת הרי ממילא הויא מחלה זו סכנה להחולה בזה. וגם יש

ראיה לזה מע"ז דף כ"ח דרצה למיפשט דככי ושיני נמי כמכה של חלל דמי מצפידנא דמחללין עליה שבתא, ומתרץ רנב"י שאני צפידנא הואיל ומתחיל בפה וגומר בבני מעים, הרי משמע דעצם המחלה היא בככי ובשיני כדפרש"י התם, וגם הרפואות שנאמרו שם הם רק להשינים והחניכים אבל אם לא ירפאו מחלה זו בשינים ובחניכים יבא למחלה בבני מעים ובשביל זה מותר לחלל שבת ולרפאות החולי שבשינים ובחניכים, אף למאי דדחה דככי ושיני לא נחשב מכה של חלל. וגם ברור שאף בריא ממש אם צריך לשמש חולה שמחלתו מתדבקת וכדי שלא יחלה צריכים לעשות לו רפואה שיש בה חלול שבת נמי מותר כיון דבלא זה אפשר שיחלה במחלה המסוכנת, וידוע שהגאון ר' ישראל סלנטר ז"ל צוה בשעה שהיה מחלת הכולירע המתפשטת, לאכול ביו"כ כל בני העיר משום שלרעבים יותר עלול להתדבק בהם אף שהיו בריאים כדי שלא יחלו. וכ"ש שאין לאסור ליקח הפילן בלא מים שהוא שלא כדרך אכילה ודבר שלא ראוי לאכילה שהוא רק מדרבנן שגם בחולה שאין בו סכנה יש להתיר, אבל בנידון זה יש להתיר גם במים אם א"א לו לבלוע בלא מים. והנני אוהבך בל"נ, משה פיינשטיין.

ז. שו"ת יחוה דעת ו:לט

שאלה: חולה שהרופא קובע שאם יתענה ביום הכפורים אפשר שיכבד חוליו ויבא לידי סכנה, האם רשאי לאכול ביום הכפורים כדרכו, או שעליו לאכול פחות פחות מכשיעור?
תשובה: מרן בשלחן ערוך /או"ח/ (סימן תרי"ז) פסק, מעוברות ומניקות חייבות להתענות ולהשלים ביום הכפורים, ומעוברת שהריחה מאכל ונשתנו פניה, אף על פי שלא אמרה צריכה אני לאכול, לוחשים לה באזנה שיום הכפורים הוא, אם נתקררה דעתה מוטב, ואם לאו מאכילים אותה עד שתתיישב דעתה. וכן כל אדם שהריח מאכל ונשתנו פניו הרי הוא מסוכן אם לא יאכל ממנו, ומאכילים אותו ביום הכפורים. ע"כ. (ומקור הדברים ביומא דף פב וראה עוד בכתובות דף סא:). וכתב עוד מרן בשלחן ערוך /או"ח/ (סימן תריח סעיף א'), חולה שצריך לאכול ביום הכפורים, אם יש שם רופא בקי, אפילו הוא גוי, שאומר, אם לא יאכילו את החולה אפשר שיכבד חוליו ויסתכן, מאכילים אותו על פיו, ואין צריך לומר אם אומר הרופא שמא ימות החולה. ואפילו אם החולה אומר איני צריך לאכול שומעים לרופא. ע"ש. והנה במסכת כריתות (יג) מבואר, שמעוברת שאוכלת מאכל איסור מפני הסכנה, עליה לאכול פחות פחות מכשיעור, באופן שלא יצטרף שיעור כזית בכדי אכילת פרס. שאף על פי שחצי שיעור גם כן אסור מן התורה (יומא עד), מכל מקום מאכילים אותה פחות פחות מכשיעור, באופן שתשהה בינתים בין אכילה לאכילה, כדי להקל מעליה איסור מלקות. וממילא הוא הדין למעוברת שאוכלת ביום הכפורים מפני הסכנה, יש להאכילה פחות פחות מכשיעור בכדי אכילת פרס, כדי להקל מעליה איסור כרת ומלקות. וכיוצא בזה אמרו ביומא (פג) מי שאחזו בולמוס מאכילים אותו הקל הקל תחלה, כיצד, טבל ונבלה מאכילים אותו ונבלה וכו'. ופירש רש"י, שאם אין לנו דברים המותרים באכילה כל צרכו, ויש לפנינו מיני אוכלים האסורים, מאכילים אותו הקל שבהם, כגון טבל שיש בו איסור מיתה בידי שמים, ונבלה שהיא בלא תעשה בלבד, מאכילים אותו ונבלה וכו'. והרמב"ן בספר תורת האדם (דף ח' ע"ד) הביא דברי הגמרא (כריתות יג) הנ"ל, וכתב, ונראה שאף בחולה עושים כן כדי להקל עליו מאיסור כרת ומלקות לאיסור בלבד. ואם תאמר אם כן למה אמרו מאכילים אותו הקל תחלה, והלא בשניהם הוא אוכל פחות פחות מכשיעור, ואין בהם אלא איסור בלבד, יש לומר שאף על פי כן כיון שאם אוכל מהם כשיעור חמורים זה מזה לעונשים, אף בפחות מכשיעור חומרו של זה יותר מחומרו של זה וכו'. ע"ש. וכן כתב הרא"ש בפסקיו ליומא (פרק ח' סימן יג). וכן כתב הר"ן שם. וזו לשון הרב המגיד (בפרק ב' מהלכות שביתת עשור הלכה ח') בד"ה ואם: וכתבו מן האחרונים ז"ל, כשמאכילים חולה ביום הכפורים, מאכילים אותו פחות פחות מכשיעור בכדי אכילת פרס כדי להקל עליו מאיסור כרת, אלא אם כן אמדוהו שהוא צריך לאכול כשיעור בכדי אכילת פרס. ונראים הדברים, וכן מוכח בכריתות (יג). ע"כ. וכן פסק מרן בשלחן ערוך /או"ח/ (סימן תריח סעיף ז') וזו לשונו: כשמאכילים את המעוברת או את החולה, מאכילים אותם מעט מעט, כדי שלא יצטרף לשיעור, הילכך מאכילים אותו כשני שלישי ביצה בינונית, וישהו בין אכילה לאכילה כדי אכילת ארבע ביצים. ע"כ.

אולם הגאון הנצי"ב בספר העמק שאלה (פרשת וזאת הברכה סימן קסז ס"ק יז) הביא דברי הרמב"ן הנ"ל, ושנמשכו אחריו הרא"ש והר"ן ובעלי השלחן ערוך, וכתב על זה, ואני תמה, שהרי"ף והרמב"ם לא כתבו עיקר גדול זה אף שהוא מצוי ויש בו איסור כרת, ונראה דסבירא להו שדוקא לגבי מעוברת יש ללמוד מהסוגיא דכריתות (יג) שיש לתת לה פחות פחות מכשיעור, וכמו שכתב בעל הלכות גדולות, מה שאין כן לגבי חולה שיש בו סכנה, דקיימא לן (ירושלמי פרק ח' דיומא הלכה ה') הזריז הרי זה משובח, וכיון שאמדוהו לאכול אין להמתין לשעה אחרת. וכיוצא בזה אמרו ביומא (פד): מהו דתימא ליעכב עד אורתא וכו', והרמב"ן לשיטתו דסבירא ליה שגם על העובר מחללים יום הכפורים מספק, ואפילו הכי הצריכו את המעוברת לאכול פחות פחות מכשיעור, ולכן למד מזה לחולה שיש בו סכנה, אבל לפי מה שכתבנו אין ראייה מדין מעוברת לחולה, אלא שעדיין יש מקום לפסק הרמב"ן וסיעתו מצד הסברא, שהחולה מאכילים אותו על פי בקיאים, ולאחר

שאומדים אותו שאפשר לו לאכול פחות פחות מכשיעור, הרי זה דומה לאמדוהו שאינו צריך כלל לאכול כשיעור. אך מה שהוסיף המגן אברהם (סימן תריז סק"ג) שהוא הדין ליולדת תוך שלשה ימים, שתאכל פחות פחות מכשיעור, זהו תמוה בודאי, שהרי יולדת תוך שלשה ימים אינה צריכה אומד, והרי זה דומה לאמדוהו שצריכה לאכול כשיעור בפעם אחת, והבו דלא להוסיף על הוראת הרמב"ן. וכן כתבנו לעיל בסימן לח אות ה' לדחות פסק המגן אברהם מטעם אחר. וכן שמעתי מפי הגאון רבי דוד טעביל בעל שו"ת בית דוד, שגם הגאון מו"ח אביר הרועים מהר"ר חיים מוואלוז'ין ז"ל הורה למעשה דלא כהמגן אברהם. ע"כ. והוא בשדי חמד (מערכת יום הכפורים סימן ג' סוף אות ג'). ע"ש. וכן הגאון רבי שלמה יוסף זווין בספרו המועדים בהלכה (עמוד פב) הביא דברי הגאון הנצי"ב הנ"ל, שמחלק בין מעוברת שחשש הסכנה הוא לעובר בלבד, שעדיין אינו בכלל אדם, לחולה שיש בו סכנה, שהזריז הרי זה משובח. ע"ש. ובאמת שהרמב"ן בתורת האדם (דף ט' ע"א) כתב, שאפילו אם אין מחללים שבת ויום הכפורים משום העובר, מכל מקום עוברה שהריחה יש סכנה לאשה, שכל המפלת בחזקת סכנה וכו'. ע"ש. והר"ן ביומא פרק יום הכפורים (פב:) בד"ה וכתב בהלכות גדולות וכו', הביא דברי הרמב"ן במילואם, וסיים, ואין אנו צריכים לכל הדקדוקים האלה, שלא מצינו סכנת עובר בלא סכנת המעוברת, שכל מפלת בחזקת סכנה, וכן פירש רש"י, שאם אינה אוכלת שניהם מסוכנים. ע"כ. ולפי זה נכונים מאד דברי הרמב"ן וסיעתו, שמיד שהמעוברת הריחה ונשתנו פניה, היא בחזקת סכנה אם לא תאכל, וכל הזריז לתת לה מהמאכל שהריחה הרי זה משובח, כמו שאמרו בשאר חולה שיש בו סכנה, ואם כן כשם שבמעוברת הדין הוא לתת לה פחות פחות מכשיעור, הוא הדין בחולה שיש בו סכנה. [ועוד יש לומר דלרבותא נקט מעוברת שהריחה, לפי מ"ש בשו"ת שערי דעה ח"ב סימן רנב. ע"ש. ודו"ק].

והנה ראיתי להגאון רבי שלמה יוסף זווין בספר המועדים בהלכה (עמוד פב) הנ"ל, שהביא עוד שהגאון רבי חיים סולובייצ'יק, כשנתקבל לרבה של בריסק היה מורה ובא לחולים שיש בהם סכנה לאכול ביום הכפורים כל צרכם, ואין צריך לאכול פחות פחות מכשיעור בכדי אכילת פרס. ובנו הגאון רבי יצחק זאב מבריסק הסביר טעמו ונימוקו היסודי של אביו הגר"ח הנ"ל על פי מה שכתב הרמב"ם (פרק ב' מהלכות שבת הלכה א'): חולה שיש בו סכנה עושים לו כל צרכיו בשבת. ושם /רמב"ם פ"ב מהלכות שבת/ (הלכה ב): כללו של דבר, שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להם. וכתב הרב המגיד (שם הלכה יד), שאפילו אין במניעת הדבר ההוא משום סכנה, אף על פי כן מותר לחלל עליו שבת. וכן פסק בשלחן ערוך /או"ח/ (סימן שכח סעיף ד') וזו לשונו: מכה של חלל אינה צריכה אומד, שאפילו אם אין שם בקיאים עושים לו כל מה שרגילים לעשות לו בחול. וכתב המגן אברהם שם סק"ד, משמע שאף על פי שאין סכנה במניעת הדבר ההוא מותר. וכן כתב המגיד משנה. ע"כ. ואם כן חולה שיש בו סכנה וצריך לאכול ביום הכפורים, הרי האכילה היא מכלל צרכיו של החולה, וכל מה שאוכל מועיל לו, ואיך ניתן לו פחות מכשיעור בשעה שנצרך לו יותר מכשיעור. ולכן לא מצינו בגמרא להאכיל פחות פחות מכשיעור אלא במעוברת שעדיין אינה חולה כלל, אלא שאם לא תאכל תוכל לבוא לידי סכנה, ומכיון שדי לה בפחות פחות מכשיעור, אין להאכילה יותר, מה שאין כן חולה שיש בו סכנה שכבר הוא מסוכן והאכילה מועילה לו, יש להאכילו כל צרכו. ע"כ. ותמינהי, שאם כל סמיכתו של הגאון רבי חיים מבריסק על דברי הרב המגיד, שגם דברים שאין במניעתם סכנה עושים לחולה שיש בו סכנה, ולכן גם ביום הכפורים אין צריך להאכיל חולה שיש בו סכנה פחות פחות מכשיעור, אם כן יהיה הרב המגיד סותר את עצמו במה שכתב (בפרק ב' מהלכות שביתת עשור הלכה ח') הנ"ל, שהסכים לסברת הרמב"ן שגם חולה צריך לאכול פחות פחות מכשיעור, ולמד כן מהסוגיא דכריתות (יג) גבי מעוברת. ע"ש. וגם מן הבית יוסף אחר שהביא סברת הרמב"ן, כתב שכן כתבו הר"ן והרב המגיד. ולדברי הגאון רבי חיים מבריסק יהיו דברי הרב המגיד סותרים זה את זה. ועוד שהרי חולה שאחזו בולמוס קיימא לן שמאכילים אותו הקל הקל תחלה, ואם כן גם לענין פחות פחות מכשיעור הוי בכלל הקל הקל תחלה, שיש להקל מעליו איסורי כרת ומלקות. ועל כל פנים צריך לחלק בין שבת לבין יום הכפורים, אליבא דהרב המגיד, וכמו שהסביר הגאון רבי אלחנן וסרמן הי"ד בקובץ הערות (סימן יח אות ה' והלאה), לפי מה שאמרו בשבת (קלג:) לענין מילה בשבת, המל כל זמן שהוא עוסק במילה חוזר גם על ציצין שאין מעכבין את המילה, ואם פירש אינו חוזר אלא על ציצין המעכבין, והיינו טעמא לפי שאף שציצין שאין מעכבין אינם דוחים שבת מצד עצמם, שאינם אלא הידור מצוה, אבל כל עוד לא פירש מהמילה הם שייכים למצות המילה עצמה, והואיל וניתנה שבת להידחות אצל מילה צריך לעשותה כדרך שהוא עושה אותה בחול, שהמילה הותרה בשבת, [וכמו שכתב בשו"ת התשב"ץ חלק ג' (סימן לז)]. וכן כתב הרמ"א בתשובה (סימן עו). ועיין עוד בביאורי הגר"א יורה דעה (סימן רסו ס"ק כה), ובספר העמק שאלה (סימן י' אות ט'). ע"ש]. מה שאין כן כשסילק ידו מן המילה, מצות המילה כבר הסתיימה, וההידור שלה אינו דוחה שבת. והכא נמי בחולה שיש בו סכנה סבירא ליה להרב המגיד שכל זמן שהחולה מסוכן לא נגמרה לגבי מצות פקוח נפש, והוי כדון לא סילק ידו מהמילה, שכיון שעדיין לא נגמרה המצוה, צריך לעשותה כדרך שעושים אותה בחול, וסבירא ליה להרב המגיד ששבת הותרה לגבי פקוח נפש, וכמו שכתב הרא"ש (יומא פב) בשם

מהר"ם מרוטנבורג. ולפי זה נראה שאין לדמות דין זה לאכילה ביום הכפורים, דהתם אינו אלא בתורת דחיה, ולא שייך שם ההיתר שאמרו בציצין שאין מעכבין כשלא סילק ידו, שדוקא במילה שהותרה בשבת שייך לומר כן, אבל אילו היתה המילה בשבת רק בגדר דחיה, היה אסור לגמור ציצין שאין מעכבין אפילו לא סילק ידו, ואם כן ביום הכפורים שאיסור אכילה במקום פקוח נפש אינו אלא בגדר דיחוי, [וכמו שכתב בחידושי הרשב"א קידושין כא:] משום הכי צריך אומד גם בחולה שיש בו סכנה, וצריך לאכול פחות פחות מכשיעור. עכת"ד. ודפח"ח. ומעתה דברי הרמב"ן והרא"ש והר"ן והרב המגיד יבואו על נכון, שאפילו לפי למאי דנקטינן שמחללים שבת על חולה שיש בו סכנה גם בדברים שאין במניעתם משום סכנה, מכל מקום לגבי איסור אכילה ביום הכפורים צריך להזהר לתת לחולה לאכול פחות פחות מכשיעור. ועיין במה שכתבנו בשו"ת יחיה דעת חלק ד' (סימן ל'). ודו"ק.

וכן בקדש חזיתי להגאון רבי חנוך דוב פדווא, בשו"ת חשב האפוד (סימן עא) שכתב, ושמעתי מפי הגאון מהר"ר זאב סולובייצ'יק מבריסק, שאמר, שמר אביו הגאון רבי חיים מעולם לא פסק לחולה לאכול פחות פחות מכשיעור, כי דוקא במעוברת אמרו שתאכל פחות פחות מכשיעור, מפני שעדיין אינה מסוכנת, רק יש לחוש שתבוא לידי סכנה, אבל חולה שהוא כבר מסוכן לפנינו, הלכה רווחת, חולה עושים לו כל צרכיו בשבת, ואין מקום לדקדק שמא די לו בפחות מכשיעור, וכתב על זה הרב המחבר, אולם עינינו הרואות שהמנהג לדקדק בכל חולה ביום הכפורים שמא די לו בפחות פחות מכשיעור, ובאמת דתליא באשלי רברבי, כי הרב המגיד (בפרק ב' מהלכות שבת הלכה יד) סבירא ליה שעושים לחולה גם דברים שאין במניעתם משום סכנה. והובא בבית יוסף (סימן שכח), וכתב שרש"י אינו סובר כן. ומכל מקום הכריע מרן המחבר בשלחן ערוך /או"ח סי' שכ"ח/ (סעיף ד') כדעת הרב המגיד, וכמו שכתב המגן אברהם שם. ולכאורה נראה שהוא הדין לגבי חולה ביום הכפורים שיש לו לאכול בפעם אחת אפילו יותר מכשיעור, אף על פי שלא יסתכן אם יאכל פחות פחות מכשיעור, כיון שעל כל פנים האכילה היא מצרכי החולה. והרי מרן המחבר עצמו /או"ח/ (בסימן תריח סעיף ז') פסק שמאכילים את החולה פחות פחות מכשיעור. ולכאורה נראים הדברים כסותרים זה את זה. וצריך לומר שדוקא אם הדבר שעושים לחולה יש בו תועלת לחולה, כגון לחזק את גופו, ולהקל מעליו ממכאוביו, אלא שאין במניעתו סכנה, הותר לעשותו בשבת. אבל לענין אכילה פחות פחות מכשיעור, כיון שאין תועלת ועדיפות לחולה לאכול הכל בפעם אחת, אם מעט ואם הרבה יאכל, גם לדעת הרב המגיד אין לו לאכול כשיעור בפעם אחת. וכן מוכח מדברי הפרי מגדים (באשל אברהם סימן שכח אות ד'), ובשלחן ערוך הגאון רבי זלמן (שם סעיף ד'). ולפי זה ניחא דברי מרן המחבר, שבכל חולה ביום הכפורים יש לראות שאם אין אצלו שום עדיפות אם יאכל כשיעור בפעם אחת, יש לתת לו פחות פחות מכשיעור, אלא אם כן יאמר הרופא שצריך לתת לו לאכול בפעם אחת, או שהחולה יאמר כן, או שמסופקים בדבר, שאז מאכילים ומשקים אותו כל צרכו, וכמו שפסק בשלחן ערוך /או"ח/ (סימן תריח סעיף ח'). עכת"ד. ודבריו נכונים להלכה. אלא שלא זכר שר דברי הרב המגיד פרק ב' משביתת עשור, שהוא עצמו כתב כדברי הרמב"ן והרא"ש והר"ן שיש לתת לחולה פחות פחות מכשיעור, אף על פי שהוא עצמו כתב שעושים לחולה בשבת גם דברים שאין במניעתם משום סכנה, ובעל כרחך לחלק בין זה לזה וכו"ל. אבל בדברי מרן המחבר בלאו הכי יש מקום ליישב, כמו שכתב בספר המועדים בהלכה (עמוד פב), כי מה שכתב בשלחן ערוך /או"ח/ (סימן תריח סעיף ז') שמאכילים את החולה פחות פחות מכשיעור, חוזר על מה שכתב בשלחן ערוך (שם /או"ח סי' תרי"ח/ סעיף א'); חולה שצריך לאכול, אם יש שם רופא בקי, אפילו הוא עכו"ם, שאומר שאם לא יאכילו אותו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן, מאכילים אותו על פיו. הרי שאין המדובר אלא בחולה שעדיין אין בו סכנה, אלא שאם לא יאכל אפשר שישתכן, שחולה כזה דומה למעוברת, ואינו ענין לחולה שכבר יש בו סכנה. ע"כ. ולפי זה אין כל סתירה מדברי מרן השלחן ערוך /או"ח/ (בסימן שכח סעיף ד') שפסק כדברי הרב המגיד, שעושים לחולה גם דברים שאין במניעתם משום סכנה, למה שכתב בשלחן ערוך /או"ח/ (סימן תריח סעיף ז') שמאכילים אותו פחות פחות מכשיעור. אבל בדברי הרב המגיד (פרק ב' מהלכות שביתת עשור) אין לתרץ כן, ובעל כרחו החילוק כנ"ל. אלא שבאמת נראה שגם מרן השלחן ערוך /או"ח/ (בסימן תריח סעיף ז') כוונתו גם לחולה שיש בו סכנה, שהרי מקור הדברים בבית יוסף בשם הרמב"ן והרא"ש והר"ן והרב המגיד, ולדעתם אין חילוק בין חולה שהוא כבר מסוכן, ובין שאפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן, (ובשלחן ערוך /או"ח סי' תרי"ח/ סעיף א' כתב כן לרבותא, שגם באופן כזה מאכילים אותו), וממילא גם בשלחן ערוך כוונתו כן. ולכן גם בחולה מסוכן צריך להאכילו פחות פחות מכשיעור. וכן ראיתי בשו"ת משנה הלכות חלק ד' (סימן עה) שהאריך בזה בתשובה על דברי הגאון רבי חיים מבריסק הנ"ל, והעיר שלדבריו יהיו דברי הרב המגיד סותרים זה את זה, שבהלכות שבת כתב שעושים לחולה גם דברים שאין במניעתם משום סכנה, ואילו לגבי אכילה ביום הכפורים, כתב מרן הבית יוסף בשמו שמאכילים אותו פחות פחות מכשיעור. [אך כתב שלא מצא כן בדברי הרב המגיד שלפניו, ומכל מקום נאמן עלינו הבית יוסף שראה כן בדברי הרב המגיד במקום אחר. ולא זכר שר שכן מבואר להדיא בדברי הרב המגיד בפרק ב' מהלכות שביתת עשור הלכה ח', בד"ה [ואם]. ובעל כרחך צריך לחלק בין זה לזה, ששבת הותרה לגבי חולה שיש בו סכנה, ואילו אכילה ביום

הכפורים אינה אלא בגדר דחיוה. ע"ש. וזה כמו שכתבנו לעיל על פי דברי הקובץ הערות שדבריו מיוסדים על אדני פז + והן עתה בא לידי ספר חידושי מרן הגאון רבי יצחק הלוי סולובייצ'יק על הרמב"ם, וראיתי אליו (בפרק ב' מהלכות שביית עשור), שהביא דברי מר אביו הגאון רבי חיים, שהיה מורה ובא לכל חולה שיש בו סכנה שיאכל כל צרכו ביום הכפורים, ולא פחות פחות מכשיעור, שכיון ששיעור שלם הוא יותר טוב לחולה, הרי זה בכלל פקוח נפש (וכמו שכתב הרב המגיד בפרק ב' מהלכות שבת הלכה יד), ושאר מרן השלחן ערוך לא כתב להאכיל פחות פחות מכשיעור אלא לחולה שעדיין אין בו סכנה אלא שאם לא יאכל יכבד חוליו ויסתכן, אבל בחולה שכבר הוא מסוכן יש להאכילו אפילו יותר מכשיעור בפעם אחת, אף על פי שאין במניעת דבר זה משום סכנה, כיון שיש בזה קירוב רפואתו וחיזוק גופו ובריאותו. וכתב על זה מר בריה דרבינא, הגרי"ז צ"ל, ונראה שהדברים מפורשים כן בספר החינוך (מצוה שיג) שכתב: לפיכך מי שהוא חולה אף על פי שאין בו סכנה גמורה אם יהיה חלוש הרבה ראוי להאכילו ולהשקותו מעט מכשיעור שאמרו. והמנחת חינוך שם כתב וזו לשונו: נראה מדברי רבינו שיש חילוק בין כשיעור שאין מאכילים אלא במקום סכנה, לבין פחות מכשיעור שמוותר אף במקום שאין סכנה, ולא ראיתי חילוק זה בשום מקום, שבודאי אין שום איסור תורה מותר כשאין סכנה וכו'. אולם נראה פשוט שגם החינוך מיירי שיש סכנה אם לא יאכל, אלא שסובר שאם הוא כבר מסוכן יכול לאכול אפילו יותר מכשיעור, אבל אם עדיין אין לחולה סכנה גמורה, אלא שהוא חלוש מאד, שמניעת האכילה תוכל להביאו לידי סכנה, אז הדין הוא שיאכל פחות פחות מכשיעור למנוע הסכנה הבאה ממניעת האכילה. והם הם דברי אמו"ר. ע"כ. ולכאורה פשוט דברי החינוך שכתב להאכילו ולהשקותו מעט מכשיעור שאמרו, לא משמע דמיירי באכילת פחות פחות מכשיעור, אלא רק פעם אחת פחות מכשיעור, ואף על פי שחצי שיעור אסור מן התורה, מכיון שהוא חלוש מאד אפשר שיש חשש קצת לסכנה, רק שאין סכנה גמורה, ואפשר שתתיישב דעתו עליו אף בפחות מכשיעור. וכיוצא בזה כתב בהגהות מיימוני (פרק ב' מהלכות שביית עשור אות ה') בשם רבינו תם, וזו לשונו: וכי חולים נביאים הם, או בקיאים הם, אלא כיון שיודע החולה או החיה שהוא שבת או יום הכפורים ואמר צריך אני ואיני יכול לסבול להתענות מחמת החולי, מאכילים אותו אפילו סבורים שהחולה אינו מסוכן, והיכן מצינו סכנה ללא רואה (בולמוס), ולנשיכת כלב, ולעוברת המתאוה וכו'. ומה שאמרו בש"ס לישנא דמיית, לאו דוקא, אלא שמתירא לחלות יותר, כי מניעת האוכל מכאיב הלב. ואפילו דאבון של אבר אחד אני קורא סכנה, ומחללין עליו שבת וכו'. ע"ש. וראה עוד במאירי עבודה זרה (כח): בד"ה עין שמרדה. ע"ש. ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ג' חלק יורה דעה סימן כג אות כט). ודון מינה לנידון החינוך הנ"ל. ועיין בשו"ת הגאונים (שערי תשובה סימן שכה) שכתב, זקן חלש שהיה מתענה ביום הכפורים ועבר עליו רובו של יום בתענית, ובא לידי חלישות עד שחושש לסכנה, מאכילים אותו, ולא שבקיין ליה שימות. ע"ש. ועיין עוד בספר איסור והיתר כלל ס' סימן א'). נמצא שאף על פי שכעת אין החולה מסוכן אלא תש כח מחמת זקנה, יש להקל כשהוא מרגיש חולשה יתירה. ועל כל פנים בפחות מכשיעור יש להקל יותר. וראיתי בספר מנחת פתים (אורח חיים סימן תריח) שהביא דברי החינוך הנ"ל, ותמה עליו, שמדברי כל הפוסקים נראה שדוקא לחולה שיש בו סכנה מותר, אבל אם אין בו סכנה אפילו פחות מכשיעור אסור, דקיימא לן חצי שיעור אסור מן התורה. וכן כתב בפשיטות המשנה למלך (בפרק ה' מהלכות יסודי התורה הלכה ח'). וצ"ע. ע"כ. והגאון רבי בצלאל זאב שפראן בשו"ת הרב"ז (חלק אורח חיים סימן יא אות ד') עמד ג"כ על דברי ספר החינוך הנ"ל, וכתב ליישב שנראה שהואיל וכל עיקר הטעם שחצי שיעור אסור מן התורה משום דחזי לאצטרופי, ואסברה לן החכם צבי בתשובה (סימן פו) שהוא משום דאחשביה לאכילה, ולכן כתב שכל זה כשעושה מעשה שמחשיבו לאותו חצי שיעור, אבל אם אינו עושה מעשה שמראה בו שמחשיבו, לא אמרינן ביה חזי לאצטרופי. ועיין עוד בחוות דעת (סימן קד סעיף א') ובהגהות אמרי ברוך שם. לפי זה חולה שאין בו סכנה שאוכל פחות מכשיעור משום שהוא חלש מאד, בודאי שאינו נראה באכילתו כעושה מעשה להחשיבו, ורק מחלתו דוחקתו וההכרח יאלצהו לאכול פחות מכשיעור, לכן יש לומר שחצי שיעור מותר לחולה שאין בו סכנה. ודברי החינוך נכונים וראויים למי שאמרם, ואפשר לסמוך עליהם אפילו שלא בשעת הדחק. ע"כ. והנה אף על פי שכעין סברא זו כתב הגאון רבי יצחק טייב בערך השלחן (סימן תריב סק"ד), שבאוכל לרפואה לא אחשבינהו, ודלא כהשאגת אריה (סימן עה). ע"ש. אולם שם מדובר באוכלים שאינם ראויים לאכילה מצד עצמם, מה שאין כן במאכל פחות מכשיעור אכתי שייך לומר אחשביה. וכן כתב בשו"ת דברי מרדכי פרידבורג (סימן יח אות ב'). ועיין עוד בשו"ת שם אריה (חלק יורה דעה סימן סה) בד"ה אמנם. ובשו"ת שערי דעה חלק א' (סוף סימן ו'). ע"ש. ועל כל פנים למעשה בודאי שאין לסמוך על סברא זו להתיר חצי שיעור ביום הכפורים לחולה שאין בו סכנה. ומצאתי את שאהבה נפשי הוא הגאון מליבאוויטש בשו"ת צמח צדק (חלק אורח סימן סב), שעמד גם כן על דברי החינוך הנ"ל, שהרי מדברי הפוסקים מוכח שאם אין סכנה לחולה אסור להאכילו אפילו פחות מכשיעור. ותיך, שאין כוונת החינוך להתיר כשאין חשש סכנה כלל, אלא שאין בו סכנה גמורה, כלומר שעכשיו אין בו סכנה, ואין כאן רופא שיאמר שאם יתענה יכבד חוליו ויסתכן, שבזה בודאי מאכילים אותו על פיו, וגם החולה אינו אומר שצריך לאכול, אלא שאנו מסופקים אם יש סכנה לחולה אם יתענה, ומכיון שעכשיו אין בו סכנה, וקשה

להתיר להאכילו כשיעור משום הספק שלנו שמא על ידי התענית יסתכן, לכן הקל החינוך להתיר לו לאכול פחות מכשיעור, וכמו שכתב בבית יוסף (סימן תריח) בשם הגהות מיימוני, שהואיל ואין אנו בקיאים באומדן הדעת טוב להאכילו פחות מכשיעור וכו'. ומיירי בכהאי גוונא, וכאשר יחזה המעיין בהגהות מיימוני שם. ומדברי האיסור והיתר (כלל ס' סימן א') מוכח שאף בכשיעור יש להתיר בכהאי גוונא וכו'. עכת"ד. ועיין עוד בשו"ת אבני נזר (חאו"ח ס' תנד אות ג וס' תנה אות י). ובשדי חמד (מערכת יום הכפורים סימן ג' אות יג). ובשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' (ס' יג אות ב). ע"ש. ועל כל פנים אין כל ראייה מדברי החינוך לסברת הגאון רבי חיים מבריסק. ואף על פי שראיתי להגאון האור שמח (פרק יד מהלכות מאכלות אסורות הלכה יד), שגם כן כתב שדברי הרמב"ן שלמד דין חולה ביום הכפורים מהיא דכריתות, אינם מוכרחים וכו'. ע"ש. מכל מקום אין בכוחנו לחלוק על אבות העולם רבותינו הראשונים ובעלי השלחן ערוך אשר מפייהם אנו חיים, והפורש מהם כפורש מן החיים. וכן מורים ובאים כל בעלי ההוראה להלכה ולמעשה. וכן עיקר. ומכללם של דברים אלו תשובה מוצאת למה שכתב בספר עקבי חיים (סימן סב אות כז), להעיר על דברי הרב המגיד (פרק ב' מהלכות שביית עשור הלכה ח') הנ"ל, בשם האחרונים, שמאכילים את החולה ביום הכפורים פחות פחות מכשיעור, ולמדו כן מהגמרא בכריתות (יג). ומשמע מדבריו שהרמב"ם לא הביא דין זה, והדבר תמוה, שהרי הרמב"ם (בפרק יד מהלכות מאכלות אסורות הלכה יד) הביא דין זה. ע"כ. ולא קשה מידי, שהרי הרמב"ם שם עוסק בדין עובר שהריחה וכו', ודין החולה למד אותו הרמב"ן מדין עובר שהריחה. ואילו הגאון הנצי"ב והגאון רבי חיים מבריסק סוברים שהרמב"ם חולק על הרמב"ן, וסובר שדוקא בעובר הדיון הוא להאכילה פחות פחות מכשיעור, מה שאין כן בחולה. ואם כן צדק הרב המגיד שהביא להלכה דין זה בשם האחרונים. והרי זה כמבואר. ועוד יש לאלוה מלין שהנה עיקר סמיכת הגאון רבי חיים מבריסק היא על דברי הרב המגיד בפרק ב' מהלכות שבת, שגם דברים שאין במניעתם סכנה מותר לעשותם בשבת כדרך שעושים אותם בחול, וממילא יש לומר שהוא הדין לאכילה ביום הכפורים לחולה שיש בו סכנה שמאכילים אותו כהרגלו. ובאמת שהמשנה ברורה בביאור הלכה (סימן שכח סעיף ד') עמד וימודד ארש על דברי הרב המגיד בזה, והוכיח במישור מדברי הרשב"א והר"ן שסוברים דלא כהרב המגיד. ושיש מחלוקת בזה באור זרוע הלכות יולדת וכו'. ע"ש. אמנם יש לומר שהרשב"א לשיטתו שכתב בתשובה חלק א' (סימן תרפט) ששבת דחוויה היא אצל פקוח נפש, ולא הותרה. וכן הר"ן לשיטתו בפרק ב' דביצה (יז) שכתב גם כן שהשבת דחוויה היא אצל פקוח נפש, ולא הותרה. ע"ש. ולכן סבירא להו דלא כהרב המגיד, ולדעתם אין להתיר לחולה שיש בו סכנה אלא דברים שיש במניעתם משום סכנה, וכן יש לומר אליבא דהראשונים שהביא הביאור הלכה דסבירא להו להחמיר בזה. וכן בספר תורת שבת (סימן שכח סק"ה) כתב, שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים אם השבת הותרה אצל פקוח נפש או רק דחוויה, ולפי מה שכתב מרן בבית יוסף בשם הרמב"ם שדחוויה היא ולא הותרה, יש להחמיר בזה, דלא כדעת הרב המגיד. ע"ש. ורבים מהאחרונים ייחסו כן להרמב"ם דסבירא ליה ששבת דחוויה אצל פקוח נפש, ולא הותרה מכל וכל. וכן כתב הגאון רבי יצחק טייב בספר ווי העמודים (סימן יט אות ו'), ושכן דעת היראים שם. וכן כתב הקרבן נתנאל יומא (פרק ח' סימן יד). וראה עוד בספר צרור החיים (פרק ב' מהלכות שבת הלכה א'). ובפתח הדביר (סימן רעח סק"א). ועוד. ולדבריהם אין לעשות לחולה בשבת אלא דברים שיש במניעתם משום סכנה, ודלא כהרב המגיד. וכן כתב המחנה אפרים בחידושו על הרמב"ם (פרק ב' מהלכות שבת). וע"ע בשו"ת פעולת צדיק ח"ג (ס' קכ). ע"ש. ואף על פי שיש מקום לחלוק על זה, (וכמו שהארכתי בזה בשו"ת יחווה דעת חלק ד' סימן ל'), מכל מקום מידי מחלוקת לא יצאנו. ומעתה בנידון חולה מסוכן ביום הכפורים לגבי אכילה, יש ספק ספיקא להחמיר, שמא מעיקר הדין הלכה כהפוסקים שמחמירים גם בשבת שלא להתיר אלא דברים שיש במניעתם משום סכנה, ואם תמצא לומר הלכה כהרב המגיד וסיעתו, וכמו שפסק מרן בשלחן ערוך, שמא לגבי אכילה ביום הכפורים לכל הדעות אין להתיר אלא פחות פחות מכשיעור, וכמו שפסק גם כן מרן השלחן ערוך, וכמו שחילקנו לעיל בין שבת ליום הכפורים. ומכיון שיש ספק ספיקא להחמיר באיסור תורה, ואין כאן חשש סכנה כלל, בודאי שראוי להחמיר כדברי רבותינו הראשונים הרמב"ן והרא"ש והר"ן והרב המגיד, ומרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו. וע' בספר מקראי קדש (חלק ימים נוראים עמוד קמח). ע"ש. ודו"ק. וראיתי להגאון רבי ברוך פרנקל באורח חיים (סימן תריז) שכתב, שדברי המגן אברהם ביולדת תוך שלשה ימים שמאכילים אותה פחות פחות מכשיעור, היינו רק כשאמרה שאינה צריכה לאכול, אבל בלא אמרה מאכילים אותה כדרכה, ואין צריך להאכילה פחות מכשיעור. ע"כ. אבל בשלחן ערוך הגאון רבי זלמן (סימן תריח סעיף יג) פסק להחמיר גם בזה שצריך להאכילה פחות פחות מכשיעור. וכן כתב הרה"ג רבי יעקב סופר בכף החיים (סימן תריז ס"ק יט). ושכן משמע מסתמיות דברי מרן השלחן ערוך. ע"ש. אבל המשנה ברורה (סק"י) כתב כדברי הגר"פ הנ"ל, וכן כתב בשער הציון שם, ושכן ראוי להורות. (ועיין עוד בשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' סוף סימן יג). אולם לפי מה שכתב הר"ן, וכן פסק מרן בשלחן ערוך /או"ח/ (סימן תריח סעיף ח'): שאם אמרו הרופאים שפחות פחות מכשיעור אינו מספיק לחולה, או שהחולה אומר כן, או שנסתפקו בדבר, מאכילים ומשקים אותו כל צרכו. אם כן כל ענין של פחות פחות מכשיעור, הוא רק כשהדבר ברור לנו שמספיק לו

פחות פחות מכשיעור, ממילא גם ביולדת תוך שלשה ימים הדין כן, ואפילו לא אמרה צריכה אני לאכול. ולכן נראה לי שהעיקר כדברי הגאון רבי זלמן והכף החיים. וכן ראוי להורות+.

בסיכום: חולה שיש בו סכנה, או אפילו ספק סכנה, וכן יולדת תוך שלשה ימים, אסור להם להתענות ביום הכפורים. ולכן יש להכין להם מערב יום הכפורים פרוסות לחם עם לפתן, ולשקול אותם שתהיה כל פרוסה עם הליפתן שבה בערך שלשים גרם. וכשיתחיל החולה לאכול, למשל בשעה שמונה בבוקר, יאכל פרוסה אחת, וימתין עד שעה שמונה ועשר דקות, ויתחיל לאכול את הפרוסה השניה, ושוב ימתין עד שעה שמונה ועשרים דקות, ויתחיל לאכול את הפרוסה השלישית. וכן הלאה. ואם שכחו לשקול את הפרוסות מערב יום הכפורים, מותר לשקול אותם ביום הכפורים עצמו, שאין זה משקל לצורך מקח וממכר אלא לצורך מצוה. (ספר החינוך פרשת אמור סימן רעח. ועיין עוד במה שכתבנו בשו"ת יחיה דעת חלק א' סימן טז). ואם יודע החולה בבירור שאחר שאכל שתיים או שלש פרוסות חלפה הסכנה, וכן אם הרופא קובע כן, אינו רשאי לאכול יותר ביום הכפורים. (הרשב"א בחידושיו לקידושין כא: ובספר המאורות יומא עמוד קלז וכן כתבו האחרונים). ולענין שתיית משקים לחולה ביום הכפורים, השיעור באדם בינוני הוא רוב רביעית הלוג, שהוא בערך ארבעים וארבעה גרם, ולכן ישתה כשיעור ארבעים גרם, וימתין חמש דקות, וישתה עוד ארבעים גרם, עד שיגמור לשתות כל צרכו. ואם הוא מרגיש צמאון גדול, רשאי לשתות בכף גדולה בזה אחר זה, ואפילו כוס גדול. ואם הרופא אומר שהחולה צריך לאכול ולשתות כל צרכו בפעם אחת, ללא המתנה בינתיים, וכן אם החולה אומר כן, או שאנו מסופקים בדבר שמא הוא צריך לאכול ולשתות כל צרכו בפעם אחת, אז יתנו לו לאכול ולשתות כל צרכו, שאין לך דבר העומד בפני פקוח נפש, שנאמר וחי בהם ולא שימות בהם. דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום.